

Mänskliga rättigheter och demokrati i Västra Götaland

Kartläggning hösten 2022

Länsstyrelsen
Västra Götaland

Titel: Mänskliga rättigheter och demokrati i Västra Götaland
Utgivare: Länsstyrelsen Västra Götaland
Rapport: 2023:16
ISSN: 1403-168X

Mer information hittar du på: lansstyrelsen.se/vastragotaland/

Sammanfattning

Länsstyrelsen Västra Götaland har genom sina uppdrag i mänskliga rättigheter och demokrati genomfört en kartläggning över Västra Götaland. Kartläggningen består av två delar. Syftet med ena delen är att kartlägga kommunernas strukturer, förutsättningar och arbete med mänskliga rättigheter och demokrati. Den andra delen beskriver läget i länet genom ett antal indikatorer. Vi kombinerar sedan detta för att skapa en överblick för vilka strukturer, processer och resultat som finns i arbetet att främja, förankra och försvara mänskliga rättigheter och demokrati.

Genom kartläggningen ser vi att förekomsten av handlingsplaner, strategier och andra strukturella förutsättningar skiljer sig åt mellan kommunerna. Vissa kommuner har handlingsplaner för samtliga rättighets- och demokratiområden medan andra helt saknar formell struktur för sitt arbete. Samtliga kommuner som vi har intervjuat kan ge exempel på arbete som genomförs på alla områden. Flera av de insatser som kommunerna har genomfört har tagits in till ordinarie kommunal verksamhet, vilket visar på dess framgång.

Genom att studera statistiska indikatorer för samtliga rättighetsområden kan vi fastställa att Västra Götaland har goda förutsättningar att efterleva mänskliga rättigheter och ha en god demokrati. En utmaning som vi identifierat i kartläggningen är en relativt hög ojämlikhet, framför allt baserat på om en person är utrikesfödd eller inte. Personer födda utanför Sverige har svårare att få sina rättigheter tillgodosedda vad gäller rätten till utbildning, arbete, boende och politiskt deltagande. Vi identifierar också skillnader mellan länets kommuner beroende på tätortsstorlek och bebyggelse.

Innehåll

1. Inledning.....	5
1.1 Syfte	5
1.2 Frågeställningar	5
2. Metod.....	6
2.1 Utgångspunkter	6
2.2 Materialinsamling	6
3. Kommunernas arbete med mänskliga rättigheter och demokrati i Västra Götaland	9
3.1 Hur ser de strukturella förutsättningarna ut i kommunerna?	9
3.2 Vilka processer drivs i kommunerna?	11
4. Läget för mänskliga rättigheter i Västra Götaland	15
4.1 Rätten till bästa möjliga hälsa	15
4.2 Rätten till arbete	19
4.3 Rätten till utbildning	23
4.4 Rätten till bostad.....	27
4.5 Rätten till kultur och fritid.....	31
5. Läget för demokratin i Västra Götaland	35
5.1 Valdeltagande och tillgängligheten i valförfarandet.....	35
5.2 Jämställdheten i maktfördelningen mellan män och kvinnor	37
5.3 Allmänhetens insyn i offentlig verksamhet	40
5.4 Andelen länsinvånare som engagerar sig i demokratifrågor	41
5.5 Möjligheterna för vissa grupper att delta i beslut som berör dem.....	44
6. Utmaningar och möjligheter i Västra Götaland	50
6.1 Strukturella förutsättningar och pågående processer	50
6.2 Utmaningar och möjligheter.....	51
6.4 Utsatta grupper.....	52
6.5 Framtida undersökningar.....	53
7. Bilagor	54

1. Inledning

Alla offentliga aktörer bär ett gemensamt och enskilt ansvar för att de mänskliga rättigheterna respekteras, skyddas och realiserar. Det är en förutsättning för att invånaren – eller rättighetsbäraren – ska kunna hävda sin integritet, använda sin handlingsförmåga och göra anspråk på sina rättigheter på lika villkor som den övriga befolkningen. Det offentliga ansvaret för mänskliga rättigheter är inskrivet i regeringsformen och andra lagar. Det förstärks av Sveriges internationella åtaganden, som regleras i konventioner som riksdagen och regeringen tillträtt, för hela den offentliga sektorn.

Länsstyrelsen Västra Götaland har i uppdrag att verka för att de mänskliga rättigheterna får genomslag på regional och lokal nivå i länet. Vi ska ge stöd till kommuner och andra aktörer i deras arbete på området. Vidare ska vi belysa, analysera och beakta de mänskliga rättigheterna i den egna verksamheten.

Länsstyrelsen har också ett demokratiuppdrag som innebär att vi ska genomföra insatser som skyddar och värnar demokratin. Vi ska också sammanställa och sprida lägesbilder om demokratins utmaningar på regional och lokal nivå.

1.1 Syfte

Syftet med kartläggningen är att undersöka och analysera mänskliga rättigheter och demokrati i enlighet med våra uppdrag. Kartläggningen genomförs i två delar. Syftet med den första delen är att kartlägga kommunernas arbete med mänskliga rättigheter och demokrati i Västra Götaland. Syftet med den andra delen är att, genom ett antal statistiska indikatorer, beskriva läget i länet för rättighetsbärarna och hur läget har utvecklats över tid.

1.2 Frågeställningar

- Vilka strukturella förutsättningar och pågående processer drivs i Västra Götaland för att främja, förankra och försvara mänskliga rättigheter och demokrati?
- Hur är läget i Västra Götaland för rättighetsbärarna, vilka mönster går att se och hur har läget utvecklats över tid?

2. Metod

2.1 Utgångspunkter

För att mäta och kartlägga mänskliga rättigheter och demokrati i Västra Götaland använder vi indikatorer på tre nivåer; strukturella indikatorer, processindikatorer och resultatindikatorer.

- Strukturella indikatorer innebär de strukturella förutsättningar som finns i länet för att rättigheter ska förverkligas. Detta konkretiseras till handlingsplaner som länets kommuner har antagit och vilka resurser som tilldelas dessa.
- Processindikatorer syftar i stället till den verksamhet som bedrivs för att realisera rättigheterna. Exempelvis särskilda satsningar inom ett rättighetsområde.
- Resultatindikatorer avser att kartlägga utfallet av arbetet med rättigheter, det vill säga läget för rättighetsbärarna.

För att kartlägga strukturella indikatorer och processindikatorer genomför Länsstyrelsen intervjuer med kommuner med fokus på kommunernas strukturella förutsättningar och pågående processer.

För att mäta resultatindikatorer presenterar Länsstyrelsen statistik som ger en indikation på nuläget för den genomsnittlige rättighetsbäraren i länet. Tillvägagångssättet att studera mänskliga rättigheter och demokrati utifrån indikatorsnivåerna inspireras av FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR 2012).

2.2 Materialinsamling

2.2.1 Kommunindelning

Den primära kommunindelningen i denna kartläggning är geografiska delregioner. Västra Götaland kan delas in i fyra delregioner: Fyrbodalen, Skaraborg, Sjuhärads och Göteborgsregionen. För att vidare kategorisera kommunerna har vi också använt en gruppering utifrån tätortsstorlek, närhet till större tätort och pendlingsrutiner. Den kommungruppsindelningen är framtagen av Sveriges kommuner och regioner (SKL 2017). Se bilaga 2 för en komplett lista med alla kommunernas grupptillhörighet.

2.2.2 Intervjuer med kommuner

För att kartlägga strukturella indikatorer och processindikatorer genomför vi sex semistrukturerade intervjuer. Urvalet av respondenter är slumpmässigt med kriterierna att alla delregioner representeras minst engång och att endast en kommun per kommungruppsindelning ska intervjuas. Vi har intervjuat tjänstepersoner som arbetar på strategisk nivå. Det är svårt för en enskild tjänsteperson att ha kännedom om hela kommunens verksamhet. Kartläggningen kan därför ge en övergripande bild av kommunens arbete, men inte en djupgående bild av arbetet som bedrivs inom alla olika förvaltningar.

Under intervjuerna har vi ställt frågor om vilka strukturella förutsättningar och utmaningar som finns i kommunerna, för arbetet med olika rättighets- och demokratiområden. Kommunerna har också fått svara på frågor om processer som drivs till fördel för fri- och rättigheter. Intervjuguiden finns i sin helhet i bilaga fyra. Det är samma kategorier i intervjuguiden som den statistiska datainsamlingen.

2.2.3 Statistik och insamling av data

Den kvantitativa datainsamlingen består av data för 44 resultatindikatorer. Dessa ger en indikation på läget inom ett demokrati- eller rättighetsområde. Ett första urval av indikatorer utgår ifrån valda rättighetsområden, som hämtades från SKR:s *Indikatorer för mänskliga rättigheter - modell för systematiskt arbete på kommunal nivå* (SKL 2010). Detta innebär att kartläggningen utgår ifrån följande kategorier:

- Rätten till bästa möjliga hälsa
- Rätten till arbete
- Rätten till utbildning
- Rätten till bostad
- Rätten till kultur och fritid

Rätten till politiskt deltagande ingår också som ett rättighetsområde i SKR:s publikation (SKL 2010). För att kartlägga demokratiområdet har rätten till politiskt deltagande utvecklats till fem enskilda rubriker. Demokratiområden som vi undersöker är:

- Valdeltagande och tillgängligheten i valförfarandet
- Jämställdheten i maktfördelningen mellan män och kvinnor
- Allmänhetens insyn i offentlig verksamhet
- Andelen länsinvånare som engagerade sig i demokratifrågor
- Möjligheten för vissa grupper att delta i beslut som berör dem

Alla dessa områden agerar som övergripande kategorier och underlag för urvalet av resultatindikatorerna. Inga nya kvalitativa data samlas in inom ramen för kartläggningen. Det vill säga att urvalet av resultatindikatorer utgår först och främst utifrån vad som finns tillgängligt i tillförlitliga källor under årsspannet som vi undersöker, 2010-2021.

Vi har hämtat in nästan alla resultatindikatorer på riks-, läns och kommunnivå. Genom att hämta in data på samtliga nivåer kan vi enklare göra en jämförande analys av statiken. När vi aggregerar statistiken på kommunnivå enligt delregionerna och kommungrupper möjliggörs också en jämförande analys inom länet. För att utveckla den komparativa analysen redovisas statistiken för två olika årtal, där det är möjligt. Det innebär att det går att se en trend över tid samt att jämföra dessa trender.

Länsstyrelsen har i uppdrag att presentera statistik uppdelad på kön. Samtliga analyser, där kön finns som indelningsgrund, har analyserats utifrån kön och de aggregerade bedömningarna av varje område inkluderar en analys av kön. Dock diskuteras endast kön i relation till en enskild indikator om skillnaderna mellan könen är större än några procentenheter.

Statistik är en förutsättning för att kunna kartlägga läget i länet, samtidigt har statistiken begränsningar. Ett intersektionellt perspektiv måste också

användas i analysen. Indelningsgrunderna visar skillnader och likheter utifrån boendekommun, kön, ålder och födelseregion. Dock påverkas människors levnadsvillkor och möjlighet till makt och inflytande också av en mängd faktorer som exempelvis etnicitet, religion, ålder, sexuell läggning, könsidentitet, socioekonomisk bakgrund och funktionsnedsättning. Personer som identifierar sig bortom kategorierna man och kvinna är en del av den könsuppdelade statistiken. Detta eftersom statistiken inte baseras på individers självidentifikation utan på den juridiska definitionen av kön. I Sverige finns två juridiska kön, kvinna och man. All data i kommunlistorna (Bilaga 3) är könsuppdelad.

Data som presenteras som aggregerad på delregionalnivå är uträknad genom att addera alla kommuners data dividerat med antalet kommuner i delregionen, det vill säga ett rent medelvärde. Det innebär till exempel att Göteborg och Öckerö påverkar Göteborgsregionens medelvärde lika mycket trots att Göteborg hade en befolkning på 581 685 och Öckerö 12 927 år 2020. Länets data adderar i stället alla länsinvånarens data och delar på länets befolkningsmängd. Det innebär att delregionala data kan se ut att inte stämma med statistiken för länet vilket beror på de olika sätten som medelvärdet beräknas.

Länsstyrelsen ansvarar inte för felkällor i den statistik som hämtas från redan existerande undersökningar. Urvalsfel, stickprovsstorlek, skapandet av konfidensintervall, felmarginal och så vidare granskas av grundkällan som publicerade statistiken. Dock kan fortfarande tolkningsfel och mätfel förekomma i kartläggningen. För att minska risken för mätfel har endast mycket grundläggande matematiska uträkningar gjorts där antal eller andel av population ställs som skillnad mot varandra. Eventuella ytterligare felkällor inom statistiken hanteras i löpande text.

3. Kommunernas arbete med mänskliga rättigheter och demokrati i Västra Götaland

I detta avsnitt presenteras materialet som samlades in under intervjuerna med kommuner. Respondenterna har fått svara på frågor som rör strukturella förutsättningar (strukturella indikatorer) och pågående processer (processindikatorer).

3.1 Hur ser de strukturella förutsättningarna ut i kommunerna?

Det skiljer sig åt i länets kommuner huruvida det finns handlingsplaner och policydokument för arbetet med mänskliga rättigheter och demokrati. De större kommunerna som har intervjuats har ofta en övergripande plan för arbetet med mänskliga rättigheter i kommunen. Däremot varierar det vilken typ av begrepp som används för att beskriva arbetet. I vissa kommuner finns en plan för social hållbarhet där rättighetsområden inkluderas, men inte beskrivs som just mänskliga rättigheter. De största kommunerna har flera olika handlingsplaner inom social hållbarhet för att möta identifierade utmaningar i relation till kommunens invånare. Större kommuner har ofta större möjligheter att lägga resurser på att utvärdera och revidera sina planer inför nya verksamhetsår.

De mindre kommunerna har sällan en kommunövergripande plan för endast mänskliga rättigheter eller demokrati. I stället finns delar av arbetet med mänskliga rättigheter och demokrati i andra policydokument för kommunens verksamheter. Mänskliga rättigheter hanteras inom program för hållbarhet, arbete med Agenda 2030 eller planer där social hållbarhet är en dimension.

Resurserna för ett övergripande strategiskt arbete med mänskliga rättigheter och demokrati skiljer sig beroende på bland annat kommunstorlek. De stora kommunerna kan ha en eller flera personer som primärt arbetar med mänskliga rättigheter på en strategisk nivå. I mindre kommuner är de personella resurserna ofta lägre och strategen har ofta ansvar för flera frågor i kombination med mänskliga rättigheter, såsom folkhälsofrågor. En kommun uttryckte en total avsaknad av organisering, struktur och ansvarsfördelning för mänskliga rättigheter på övergripande nivå inom verksamheten.

3.1.1 Struktur för arbetet inom respektive rättighetsområde

Rätten till bästa möjliga hälsa

I Sverige har regionerna det övergripande ansvaret för sjukvården men hälsa som ett rättighetsområde innefattar mer än bara rätt till sjukvård. Därför hamnar delar av rättighetsområdet inom det kommunala ansvarsområdet. Samtliga kommuner som intervjuades har en handlingsplan för kommunens arbete med rätten till hälsa. Handlingsplanerna som räknas in under rätten till hälsa täcker rättighetens breda område och inkluderar: strategier för jämställd hälsa, hållbarhetsprogram, handlingsplaner mot suicid, handlingsplaner för att förebygga och motverka våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck, ansvar för sexuell och reproduktiv hälsa samt övergripande mål i folkhälsobudgeten.

Rätten till arbete

Det strategiska arbetet för rätten till arbete ligger ofta utanför det ansvarsområde som intervjupersoner har i kommunen. På grund av detta har vi ingen tydlig bild över strukturella förutsättningar inom rätten till arbete. Samtliga respondenter hade dock kännedom om rätten till arbete i kommunen och kunde hänvisa till respektive arbetsmarknadsenhet som driver arbetet. I vissa kommuner behandlas rätten till arbete som en del av rätten till hälsa. Då inkluderas sysselsättning som ett tema i folkhälsoplanen, ofta till följd av att frågan prioriterats politiskt.

Rätten till utbildning

Även rätten till utbildning regleras utanför kommunala planer genom skollagen. Dock ingår ofta utbildning och skola i politiska fokusområden och därför har politiken ofta beslutat om handlingsplaner för utbildning. En kommun uppger att de har handlingsplaner på enskilda skolor i kommunen medan andra kommuner har övergripande styrdokument för att främja närvaro samt öka tryggheten och studieron i klassrummen. Vidare ingår teman inom rätten till utbildning i andra handlingsplaner inom till exempel barnrätt eller planer för arbete med nationella minotiter. Flera kommuner lyfter också Västra Götalandsregionens kraftsamling kring fullföljda studier. Fullföljda studier är en regional utvecklingsstrategi för psykisk hälsa, föräldrar som resurs, läsning och språkutveckling samt motivation och framtidstro (VGR 2022).

Rätten till bostad

Det strukturella ansvaret för rätten till bostad skiljer sig mellan kommunerna. I vissa kommuner ligger ansvaret på individ och familjeomsorgen medan andra kommuner har övergripande strategiska handlingsplaner. För flera kommuner är rätten till bostad och bostadsförsörjning ett område för politisk omstrukturering i samband med den nya mandatperioden efter kommunvalen 2022.

Rätten till kultur och fritid

Rätten till kultur och fritid är det rättighetsområde som flest andel kommuner har minst en handlingsplan eller annan struktur för arbetet, förutom rätten till hälsa. Vidare är det vanligt att kultur och fritid ingår som ett område i flera av kommunens förvaltningar, till exempel kultur och fritid samt barn och unga. Rätt till framför allt kultur men även fritid återfinns i flera styrdokument och handlingsplaner, även de kommuner som strukturerar sitt arbete med social hållbarhet efter diskrimineringsgrunderna i stället för rättighetsområden. En kommunövergripande strategisk plan för allas rätt kultur och fritid saknas i de flesta kommunerna som har intervjuats. Majoriteten av kommunerna har planer som riktar in sig på prioriterade grupper av kommuninvånare, som av olika anledning har rätt att få sina kulturuttryck säkrade.

3.1.2 Strukturer för arbetet inom respektive demokratiområde

I intervjuerna sammanfattas demokratiområdena som rätten till demokratiskt deltagande med de tillhörande utmaningar som regeringen identifierat i demokratistrategin (2018). Utmaningarna är: ett hotat demokratiskt samtal, demokratiskt utanförskap och antidemokratiska aktörer.

Ett av de vanligaste arbetssätten för att främja rätten till demokratiskt deltagande är medborgarråd för grupper som riskerar att hamna i ett demokratiskt utanförskap. Antalet medborgarråd och vilka grupper som prioriteras skiljer sig åt beroende på bland annat behov hos kommunens invånare men också på politiskt engagemang för frågan. I länets kommuner finns medborgarråd för äldre, barn och unga, nationella minoriteter, HBTQI-personer, personer med funktionshinder och personer som bor på landsbygden. En kommun uppger att de tagit bort medborgarråd för vissa grupper, för att representationen inom gruppen som deltog på medborgarråd ansågs vara för homogen och inte representerade hela gruppens behov.

När det kommer till andra handlingsplaner för att minska risken att vissa grupper hamnar i ett demokratiskt utanförskap är strukturerna olika inom varje kommun. Det finns inga övergripande likheter mellan kommunerna som intervjuats. Arbetet inom demokrati saknar ofta strukturella förutsättningar och genomförs i stället genom processer och arbete som främjar förändring. Detta innebär att en sammanhållen strategisk planering för att arbeta med flera demokratiområden saknas, trots att kommunen identifierat problemområden som kräver en insats.

3.2 Vilka processer drivs i kommunerna?

Processindikatorer handlar om det arbete som genomförs i kommunerna för att förverkliga mänskliga rättigheter samt främja, försvara och förankra demokratin. Processer ställs i förhållande till de strukturella indikatorerna som finns i verksamheten eftersom dessa utgör förutsättningarna för arbetet. Processer inkluderar åtgärder, program, aktiviteter eller andra satsningar som kommunen gör inom ett område.

Arbete med mänskliga rättigheter och demokrati inkluderar redan mycket stora delar av den kommunala verksamheten eftersom det övergripande målet med social hållbarhet är i samma linje som ambitionen med mänskliga rättigheter och demokrati. Trots att de strukturella förutsättningarna skiljer sig mellan kommunerna och mellan de olika rättighetsområdena är förekomsten av processer större.

3.2.1 Processer och arbete inom de olika rättighetsområden

Rätten till bästa möjliga hälsa

Rätten till hälsa stäcker sig över många andra rättighetsområden och mycket av arbetet i länet handlar om att nå personer och grupper som annars är svåra att nå. Exempelvis genomför vissa kommuner satsningar emot områden med större andel personer födda utanför Sverige. Tillexempel med fokus på fritidsgårdar och mödravårdscentraler i dessa områden.

Barn och unga är ett genomgående fokusområde. Genom olika lågtröskelverksamheter inom till exempel idrott och kultur, förväntas sociala delaktigheten och därmed hälsan att öka i kommunen.

Lågtröskelverksamheterna drivs särskilt när ordinarie grundskola har lov. Den ordinarie verksamhet inom familjecentralerna och föräldraskapsstöd är en del av kommunens arbete för att främja rätten till hälsa.

Rätten till arbete

Respektive kommuns arbetsmarknadsförvaltning driver processer för att stärka rätten till arbete. Arbetsmarknadsförvaltningens arbete riktar in sig mot de som står långt ifrån arbetsmarknaden. Processerna för rätten till arbete är ofta ett resultat av samverkan på tvären med andra förvaltningar, såsom försörjningsstöd, socialförvaltningen, barn och unga och utbildning.

En kommun har omfördelat resurserna inom försörjningsstöd för att främja praktikplatser och på så sätt hjälpa vissa individer in på arbetsmarknaden genom utbetalningen av försörjningsstöd. Flera kommuner samarbetar med det lokala näringslivet för att erbjuda arbetstillfällen för personer med funktionsnedsättning och feriearbete för unga. Även arbetsförmedlingen är en viktig samarbetspart för att nå personer som saknar sysselsättning.

Rätten till utbildning

Rätten till utbildning är ett område där samtliga kommuner kunde ge flera exempel på processer som är i gång. Skolan styrs av skollagen och kommunen verkställer skolplikten. Skolan är ett prioriterat område inom de flesta kommunerna och satsningarna riktar in sig på olika identifierade utmaningar som finns inom grundskolan, till exempel förebyggande arbete emot våld i skolan och elevhälsa. Gemensamt för samtliga kommuner är att arbetet med målsättningen att alla elever ska få godkända betyg. En del kommuner gör detta genom att fokusera på att öka trygghet och studiero i skolan. Detta arbete genomförs bland annat genom att utbilda pedagoger inom våldsförebyggande arbete och psykisk ohälsa.

Barn och ungas psykiska hälsa är den utmaning som flest kommuner identifierar i relation till rätten till utbildning. På grund av detta pågår omfattande processer i flera kommuner med bred samverkan mellan flera kommunala aktörer; barn och utbildning, individ och familjeomsorg, elevhälsan och fritidsledare.

Flera kommuner lyfter också Västra Götalandsregionens projekt Plug Innan som syftar till att fler ska fullfölja sina studier, tills det att de blir behöriga till gymnasiet. Projektet är ett samarbete mellan skolorna och andra nyckelaktörer för ett långsiktigt hälsofrämjande och förebyggande arbete. Skolorna identifierar själva sina fokusområden och därför ingår många olika områden i projektet, såsom samverkan med familjer och utveckling av utbildningens kvalitet (VGR 2018).

Rätten till bostad

Tillskillnad från rätten till utbildning så har ungefär hälften av kommunerna pågående processer inom rätten till bostad. De kommunerna som inte gav exempel på pågående arbete hade inte identifierat några utmaningar som kräver insatser utöver det vardagliga arbetet. Exempel på utmaningar inom rätten till bostad är hemlöshet, trångboddhet eller barn som berörs av vräkning. Problematiken inom dessa frågor är större i kommunerna med en stor tätort. Flera kommuner med större tätort arbetar efter modellen med bostad först. Modellen bygger på att hemlösa erbjuds bostad direkt utan krav på att först genomgå behandling (Socialstyrelsen 2019).

Det förekommer också vräkningsförebyggande och främjande arbete för att fler invånare ska ha första handskontrakt. En kommun arbetar uppsökande med hemlösa, eftersom gruppen är mindre benägen att ta kontakt med

socialförvaltningarna på egen hand. Även boende för särskilda målgrupper som till exempel missbrukare är ett pågående arbete.

Rätten till kultur och fritid

Kultur och fritid är det rättighetsområdet där kommunerna har identifierat flest olika utmaningar. Utmaningarna i kommunerna skiljer sig framför allt utifrån kommungeografin och förhållandet mellan area och antal medborgare. I en kommun med få invånare i relation till ytan finns utmaningar i att främja social delaktighet i hela kommunen. Personer med låga inkomster, som saknar egen bil och äldre som har svårt att ta sig till centralorten i kommunen där evenemang och kulturarrangemang oftare anordnas. Kommunen arrangerar därför kulturevenemang på mindre orter som annars har svagt kulturliv. I de mest tätbefolkade kommunerna där förekomsten av kulturarrangemang är vanlig fokuserar kommunen i stället på allas rätt till kultur och värnar om till exempel nationella minoriteters kultur.

Ett annat sätt som kommunerna arbetar med rätten till kultur och fritid är genom att hyra ut lokaler, idrottshallar och parker till subventionerat pris. Kommunens lokaler och idrottshallar fungerar därför också som mötesplatser, inte minst för barn och unga. En kommun använder prova-på-idrottsträningar i kommunala lokaler som ett sätt att locka unga som annars riskerar att sakna ett socialt sammanhang. En annan kommun riktade särskilda insatser mot barn och unga under sommaren och hade lågtröskelverksamheter för unga som annars inte hade råd att göra något under lovet. En annan kommun har identifierat utmaningar med ofrivillig ensamhet och har därför anordnat föreläsningfika under en period, som var öppen för alla.

3.2.2 Processer och arbete inom de olika demokratiområden

Medborgarråd är en strukturell indikator och ett arbetssätt för att främja delaktighet i kommunen. Därför genomför kommunerna medborgarråd för samma grupper som det finns strukturer för. Det vill säga äldre, barn och unga, nationella minoriteter, HBTQI-personer, personer med funktionshinder och personer som bor på landsbygden.

Polarisering i samhället kan ha olika orsaker. En kommun driver sitt arbete för att minska polarisering genom att se över utbetalningen av försörjningsstöd i familjer där försörjningsstöd har betalats ut flera generationer. Genom att se över försörjningsstödsprocessen kan ett långtgående mönster av utanförskap och polarisering brytas. Andra kommuner som har tydliga geografiska områden där polariseringen är större riktar sina insatser specifikt till dessa utsatta områden. Insatserna är trygghetsskapande och brottförebyggande som ämnar att minska rekryteringen in i kriminalitet.

Det hotade demokratiska samtalet är en utmaning i samtliga kommunerna som har intervjuats. Vissa kommuner har en tydlig plan för arbetet medan andra saknar en plan. Att öka delaktigheten och öppna politiska debatten är ett fokusområde inom flera kommuner. Det faktiska hotet mot det demokratiska samtalet exemplifieras genom främlingsfientlighet och extremism. Arbete för att minska våldsbejakande extremism ingår ofta i trygghetsskapande processer. Förekomsten av behov kopplat till antidemokratiska krafter skiljer sig åt mellan kommunerna.

Hat och hot drabbar särskilt vissa grupper i samhället. Under intervjuerna ställdes särskilt frågor om förtroendevalda, nationella minoriteter, HBTQI-personer, personer med funktionsnedsättning och andra sårbara grupper. Flera kommuner har övergripande våldsförebyggande processer som också ämnar att minska hat och hot medan andra kommuner särskilt utbildar förtroendevalda och andra i grupper som har större risk att bli utsatta.

Även på demokratiområdet skiljer sig utmaningarna mycket mellan kommunerna. En kommun satsade särskilt på öka valdeltagandet under valåret 2022. Kommunen hade valambassadörer som arbetade med uppsökande verksamhet i områden med ett lägre valdeltagande. Uppföljningen av arbetet visar att personer som hade samtalat med en valambassadör röstade i större utsträckning än övriga befolkningen.

En annan kommun arbetar med så kallade brobyggare. Brobyggarna är anställda samhällsinformatörer som verkar mellan kommunens alla verksamheter. Brobyggarna ska bygga upp förtroendet och kommunikationen mellan kommunen och befolkningen, det beskrivs som ett konkret sätt att arbeta fram samhällskontraktet. Det blir ett sätt för kommunen att få reda på invånarnas behov.

Samtliga av de intervjuade kommunerna samarbetar med företag och andra organisationer som verkar inom social hållbarhet för att nå ut med sin verksamhet inom samtliga rättighetsområden och demokratiområden. Samverkansparters sträcker sig över samhällets alla sektorer. Kommunerna samverkar med bland annat, socialtjänsten, familjecentraler, Västra Götalandsregionen, barn och ungdomspsykiatri, polisen, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Medborgarskolan, Svenska kyrkan, RF-SISU, hyresvärdar, civilsamhället och företag.

4. Läget för mänskliga rättigheter i Västra Götaland

I detta avsnitt presenterar vi indikatorer som avser att beskriva nuläget för rättighetsbärare i länet gällande mänskliga rättigheter. Resultatindikatorerna som redovisas i detta avsnitt är indelade i kategorierna:

- Rätten till bästa möjliga hälsa
- Rätten till arbete
- Rätten till utbildning
- Rätten till bostad
- Rätten till kultur och fritid

4.1 Rätten till bästa möjliga hälsa

Rätten till bästa möjliga hälsa säkerställs genom flera internationella konventioner framför allt artikel 12 i FN-konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (2006[1966]). I sin mest grundläggande form syftar rätten till hälsa till fundamentala insatser för att minska ohälsa och främja hälsa genom att till exempel garantera alla människor läkar- och sjukvård. Rättighetsområdet gör staten skyldig att driva en politik som ska leda till bästa uppnåeliga hälsa. Även hälsofrämjande insatser, arbete för att minska våld och ojämlikheter bör genomföras i enlighet med konventionen (OHCHR 2008).

För att kartlägga rätten till bästa möjliga hälsa i Västra Götaland och Sverige används följande resultatindikatorer:

- Andel om självskattat sin hälsa som god
- Självrapporterad utsatthet för fysiskt våld eller hot om våld
- Anmälda fall av grov kvinnofridskränkning
- Medellivslängd
- Andel personer som erhåller minst ett ersättningsslag som ingår i ohälsotalet

4.1.1 Andel som självskattat sin hälsa som god

Självskattad hälsa är ett nyckeltal för efterlevnaden av mänskliga rättigheter, i synnerhet i relation till rätten till bästa möjliga hälsa. I Sverige uppgav 73% av befolkningen att deras hälsa var god under åren 2018-2021 och 71% under 2007-2010. I Västra Götaland uppgav 72% av befolkningen sin hälsa som god 2018-2021 och 70% under 2007-2010. Det innebär att andelen av befolkningen som anser att de har god hälsa har ökat med två procentenheter i både riket och länet under tidsperioden.

Andelen som har självskattat sin hälsa som god är högre i Göteborgsregionen och Sjuhärads län än i Fyrbodals och Skaraborgs län. Endast 63% av invånarna i landsbygdskommunerna har uppgett bra eller mycket bra hälsa 2018-2021. Landsbygdskommunerna har den största negativa förändringen över tid där självskattade goda hälsan minskat med 1,7 procentenheter.

Andel som självskattat sin hälsa som god	2007-2010	2018-2021
Sverige	71%	73%
Västra Götaland	70%	72%
Fyrbodalen	66,5%	67,4%
Skaraborg	67,9%	67,7%
Sjuhärad	71,1%	70,1%
Göteborgsregionen	72,7%	72,6%

Data för indikatorn hämtas in via nationella folkhälsoenkäten och presenteras som flerårsmedelvärde. Personerna som ingår i statistiken är mellan 16 och 84 år. Källa: Folkhälsomyndigheten

Statistiken för självskattad hälsa kan analyseras genom flera dimensioner, till exempel utbildning och ålder. Skillnaden mellan individer med eftergymnasial utbildning och de med förgymnasial som högsta utbildningsnivå är 21 procentenheter. 79,8% av de med eftergymnasial utbildning skattar sin hälsa som god och 58,7% av de med förgymnasialutbildning. De med högre utbildningsnivå har till större andel uppgett sin självskattade hälsa som god. Andelen med god självskattad hälsa minskar också med åldern. Sett till 2016, innan Covid-19 pandemin påverkade resultaten, självskattade 62% av befolkningen 65–84 år gamla sin hälsa som god medan 83% av personer 16–29 år svarade samma. Personer födda utanför Europa har högst andel med god självskattad hälsa 77%, medan de födda utanför Sverige men i Norden har lägst 71%. Sett till kön är skillnaderna inte stora nog för att dra några slutsatser, 77% av män och 72% av kvinnor har självskattat sin hälsa som god.

Självskattad hälsa fungerar, enligt flera studier, som en prognos för en befolknings framtida hälsa och dödlighet (Folkhälsomyndigheten 2018). Självskattad hälsa är kopplat till fler faktorer än endast den fysiska och psykiska hälsan. Även socialekonomisk status, bostadsområde, social delaktighet och stress har kopplingar till självskattad hälsa (Folkhälsomyndigheten 2022a). I internationella mätningar har Sverige hög andel med god självskattad hälsa. Enligt Eurostatmätningar från 2019 hade 78% av män i Sverige god självskattad hälsa medan Europamedel var 71,1%. 73,1% av kvinnor i Sverige självskattade sin hälsa som god och Europamedel för kvinnor var 66,3% (Eurostat 2019).

4.1.2 Självrapporterad utsatthet för fysiskt våld eller hot om våld

Frihet från våld är en viktig faktor för att kunna åtnjuta bästa möjliga hälsa. I Västra Götaland rapporterade 6% av både män och kvinnor att de blivit utsatta för våld eller hot om våld under perioden 2018–2021. Det är inga större skillnader jämfört med hela riket där 7% av alla män och 6% av alla kvinnor självrapporterade utsatthet för våld eller hot om våld under samma period. Utsattheten för våld har inte förändrats betydande över tid, då 7% av män och 6% av kvinnor rapporterade våld under 2007–2010 i både Västra Götaland och Sverige. Bostadskommun har till synes en viss betydelse i Västra Götaland i förhållande till rapporterad utsatthet för våld och hot om våld.

Storstadskommunen har högst utsatthet följt av större städer och mindre städer. Det är minst rapporterad utsatthet i landsbygdskommunerna och landsbygdskommunerna med besöksnäring.

Självrapporterad utsatthet för våld eller hot om våld	2007-2010	2018-2021
Sverige	7%	7%
Västra Götaland	7%	6%
Fyrbodal	5,2%	6,1%
Skaraborg	5,3%	6,1%
Sjuhärad	5,9%	5,5%
Göteborgsregionen	7,1%	6,4%

Indikatorn hämtas in via Nationella folkhälsoenkäten och utgår ifrån självrapporterad utsatthet för fysiskt våld eller hot om våld. Andel avser de som svarat ja på frågorna "Har du under de senaste 12 månaderna blivit utsatt för fysiskt våld?" eller "Har du under de senaste 12 månaderna blivit utsatt för hot eller hotelser om våld så att du blev rädd?" Källa: Folkhälsomyndigheten

Statistiken visar skillnad mellan olika grupper i samhället när det kommer till rapporterad utsatthet för våld eller hot om våld. År 2020 rapporterade 10% av befolkningen född utanför Europa att de var utsatta för våld eller hot om våld, jämfört med 6% för befolkningen född i Sverige (Folkhälsomyndigheten 2021). Det finns också stora skillnader mellan olika åldersgrupper i Sverige. Den yngsta åldersgruppen 16–19 år utsätts i störst utsträckning, 11% män och 6,7% kvinnor år 2021. Sedan sjunker rapporterade utsattheten med åldern. Personer i den äldsta åldersgruppen 75–84 år utsätts minst, 0,5% män och 0,3% kvinnor. Även utbildningsnivå påverkar statistiken, personer med förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå rapporterade 3,2 procentenheter högre utsatthet än de med eftergymnasial utbildning (Brå 2022).

4.1.3 Anmälda fall av grov kvinnofridskränkning

Brottsförebyggande rådet tar årligen fram statistik för antalet anmälda brott per kommun. Antalet anmälda grova kvinnofridskränkningar 2021 var 15 per 100 000 av medelfolkmängden i Västra Götaland och 13 i Sverige. Både Västra Götaland och Sverige har sett en minskning av anmälda grova kvinnofridskränkningar sedan 2010. 2010 det var 23 anmälningar av grov kvinnofridskränkning per 100 000 av medelfolkmängden i Västra Götaland och 27 i Sverige. Minskningen är större i Sverige. 2021 var det 13 anmälda fall på 100 000 av medelfolkmängden i Sverige och 15 i länet.

Anmälda fall av grov kvinnofridskränkning	2010	2021
Sverige	27	13
Västra Götaland	23	15

Grov kvinnofridskränkning ligger i brottsbalken under det mer generella brottet grov fridskränkning. Grov fridskränkning tillämpas på fall av upprepade kränkningar mot närstående personer. Grov kvinnofridskränkning fokuserar på mäns kränkningar av

kvinnor i nära relationer. För att möjliggöra en jämförelse mellan kommunerna presenteras antal anmälda brott per 100 000 av medelfolkmängden. Detta innebär att varje enskild kommuns numeriska värde bör ställas i relation till kommunens storlek. Källa: Brottsförebyggande rådet

Brott som begås i nära relation är särskilt drabbade av stora mörkertal vilket försvårar möjligheten att analysera statistiken. Förändringar av anmälda eller lagförda brott kan lika gärna vara en indikation på en ökad anmälningsvilja som ökad förekomst av brott.

4.1.4 Medellivslängd

Måttet för medellivslängd som används avser ett medel av livslängden i antal år som återstår vid födseln. Medellivslängden i Sverige för 2017–2021 var 80,9 år för män och 88,4 år för kvinnor, det samma gäller för Västra Götaland. 2006–2010 var medellivslängden 81,2 år i både riket och länet. Detta är en ökning med 1,8 år för män och 1,2 år för kvinnor i både länet och riket jämfört med 2006–2010.

Medellivslängd	2006-2010	2017-2021
Sverige	81,2 år	82,7 år
Västra Götaland	81,2 år	82,6 år

Resultatet redovisas som ett genomsnitt på fem årsperioder för att minska felmarginalen i statistiken. Data för den totala medellivslängden saknas och därför har ett medel räknats ut med ett antagande att det bor lika många män som kvinnor i riket, länet och dess kommuner. Källa: Folkhälsomyndigheten

Skillnader i medellivslängd mellan män och kvinnor har minskat marginellt över tid. 2006–2010 levde män i genomsnitt 95,1% av kvinnornas totala medellivslängd. 2017–2021 var samma siffra 96%.

4.1.5 Andel personer som erhåller minst ett ersättningslag som ingår i ohälsotalet

I Sverige 2020 var det 11,2% som erhöll minst ett ersättningslag som ingår i ohälsotalet, en minskning med 0,4 procentenheter jämfört med 2010. I Västra Götaland var samma indikator på 12,1% 2020 och 12% år 2010. Det är fler som erhåller minst ett ersättningslag som ingår i ohälsotalet i Västra Götaland än i riket. Andelen som erhåller minst ett ersättningslag i ohälsotalet har ökat i länet medan det minskat i Sverige.

Andel som erhåller minst ett ersättningslag i ohälsotalet	2010	2020
Sverige	11,6%	11,2%
Västra Götaland	12%	12,1%

Ohälsotalet mäter antalet utbetalade ersättningsdagar för sjukpenning, rehabiliteringspenning, sjukersättning och aktivitetsersättning per person och år. till personer i åldrarna mellan 16 och 64. Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

Av de 12,1% i Västra Götaland som erhöll minst ett ersättningslag var 60,5% kvinnor. Detta innebär att 14,6% av alla kvinnor i Västra Götaland erhållit ersättningslag och 9,5% av män. Det finns viss skillnad baserat på födelseregion. Av alla som erhöll minst ett ersättningslag som ingår i

ohälsotalet var 24,6% från mellanöstern och Afrika. Det innebär att 13% av befolkningen från mellanöstern och Afrika erhåller ersättningsslag, det vill säga ungefär en procentenhet mer än totala befolkningen.

4.1.6 Sammanfattning

Västra Götaland liknar riket inom de flesta indikatorer gällande rätten till hälsa. År 2016 publicerade FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter sina avslutade anmärkningar på rapporten om Sverige. Kommittén rekommenderar att Sverige arbetar mer med skillnader som finns mellan olika gruppers hälsa i riket (regeringen 2016a). Tre grupper som specifikt utpekats som särskilt drabbade av ojämlikheter är romer, muslimer och personer med afrikanskt ursprung. Det är svårt att göra en koppling utifrån dessa utsatta grupper och rätten till bästa möjliga hälsa i vårt urval av indikatorer. Indikatorerna vi redovisat visar att personer födda utanför Sverige rapporterar större utsatthet för våld och hot om våld samt att det är större andel utrikesfödda som erhåller minst ett ersättningsslag som ingår i ohälsotalet.

Det finns skillnader i statistiken utifrån kön, ålder, ursprung, utbildningsnivå och hemkommun. Som tidigare nämnt är det många faktorer som påverkar den allmänna hälsan för en grupp och samtliga rättighetsområden har en tydlig och ofta direkt inverkan på hälsotillståndet. Indikatorer som uppmuntrar till rörelse, rekreation, återhämtning, sund alkoholkonsumtion, minskad rökning, minskad narkotikaanvändning, trygghet och mycket mer är också avgörande indikatorer för rätten till hälsa.

4.2 Rätten till arbete

Rätten till arbete säkerställs genom flera internationella konventioner framför allt i artikel 6 i FN-konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (2006 [1966]). Enligt konventionen ska konventionsstaterna vidta åtgärder för att trygga en jämn utveckling på det ekonomiska, sociala och kulturella området. Dessa åtgärder syftar till avskaffande av arbetslösheten, rättvisa arbetsvillkor, lika lön med mera.

För att kartlägga rätten till arbete i Västra Götaland och Sverige används följande resultatindikatorer:

- Förvärvsarbetare i befolkningen 16+ år
- Andel personer som varken arbetar eller studerar
- Öppet arbetslösa eller i åtgärd/program
- Andel personer som saknar inkomst
- Personer med låg inkomststandard i befolkningen 20+ år

4.2.1 Förvärvsarbetare i befolkningen 16+ år

I Sverige år 2019 var 60,4% av befolkningen 16 år eller äldre i förvärvsarbete, 2010 var det 56,9%. I länet förvärvsarbetade 57,4% 2010 och 61,7% 2019. Västra Götaland hade år 2019 större andel förvärvsarbetare än riket med 1,3 procentenheter. Andelen som förvärvsarbetar har ökat i både Västra Götaland och Sverige. Ökningen är störst i Västra Götaland där andelen ökat med 4,3 procentenheter mellan åren 2010 och 2019. Störst andel av länets befolkning förvärvsarbetar i storstäderna och kommunerna med pendlingsavstånd till

storstad. Minst andel förvärvsarbete finns i landsbygdskommunerna och landsbygdskommunerna med besöksnäring. Samma samband syns också vid en delregional indelning då lägst andel förvärvsarbetar i delregionen Fyrbodal med flest landsbygdskommuner och högst andel i Göteborgsregionen med flest kommuner med pendlingsavstånd till storstad.

Förvärvsarbetare i befolkningen 16+ år	2010	2019
Sverige	56,9%	60,4%
Västra Götaland	57,4%	61,7%
Fyrbodal	53,2%	55,9%
Skaraborg	55,4%	58,3%
Sjuhärad	58,7%	62,1%
Göteborgsregionen	60,6%	64,2%

Förvärvsarbete är personer med en löneinkomst samt personer som deklarerat aktiv näringsverksamhet under det senaste året. Med andra ord jämför måttet personer som studerar, är pensionerade eller saknar löneinkomst av andra anledningar med förvärvsarbetare. Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

Om åldrarna 16–24 och 64+ exkluderas ökar andelen till 81,2% i Sverige och 82,6% i Västra Götaland. En skillnad som kan ses som naturlig då fler individer i åldersgrupperna 16–24 och 64+ står utanför arbetsmarknaden och i stället studerar eller är pensionerade. Av de födda i Sverige i åldrarna 25–64 förvärvsarbetar 86,1% jämfört med de inom samma åldersspann men födda i Mellan-östern och norra Afrika, då är det endast 58,5% som förvärvsarbetar. För de födda i Centralasien är det endast 59% som förvärvsarbetar och bland de födda söder om Sahara är det 60,5% som förvärvsarbetar. Skillnaderna i statiken med födelseregion som indelningsgrund visar på betydande skillnader. Ungefär 33% av rikets förvärvsarbetare hade sin arbetsplats i någon av Sveriges fem största tätorter, Stockholm, Göteborg, Malmö, Uppsala, Västerås. 86% av alla förvärvsarbetare arbetar i en tätort år 2013. De vanligaste jobben är inom vård och omsorg samt andra sociala tjänster. I Göteborg arbetar många även inom tillverkning (SCB 2013).

4.2.2 Andel personer som varken arbetar eller studerar

Statistiken om förvärvsarbete knyter an till andel personer som varken arbetar eller studerar. I Sverige var det 13,2% av befolkningen 16-64 år som saknade sysselsättning 2019. Samma siffra var 12,8% i Västra Götaland. 15,6% varken studerade eller arbetade i Sverige 2010 och 15,5% i länet. Andelen personer som varken arbetar eller studerar har minskat med cirka 2,5 procentenheter i både länet och riket sedan 2010. Det är flest som varken studerar eller arbetar bor i Västra Götalands landsbygdskommuner och därmed också delregionen Fyrbodal. Minst andel är det i pendlingskommunerna nära storstad och därmed också i delregionen Göteborgsregionen.

Andel personer som varken arbetar eller studerar	2010	2019
Sverige	15,6%	13,2%
Västra Götaland	15,5%	12,8%
Fyrbodal	16,9%	15,8%
Skaraborg	16,4%	14%
Sjuhärad	14,7%	12,4%
Göteborgsregionen	14,2%	10,7%

Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

Kvalitativt har kommuner, med högst arbetslöshet, rapporterat om en långvarig kultur av arbetslöshet och utbetalda försörjningsstöd genom flera generationer i vissa hushåll. Av de som saknar sysselsättning i Västra Götaland är 53,4% kvinnor och 46,6% män. Det är stora skillnader i sysselsättning beroende på födelseregion. Av alla födda i Sverige och bosatta i Västra Götaland var det 10,3% som varken arbetade eller studerade under 2019. För de födda utanför Sverige var motsvarande siffra på 20,7%. Det finns också skillnader mellan åldersgrupperna. Bland åldrarna 20–24 i Västra Götaland är det 9,4% som varken arbetar eller studerar medan 26,5% av personerna i åldrarna 60–64 varken arbetar eller studerar. Långvarig ofrivillig saknad av sysselsättning kan få negativa hälsoeffekter och det finns flera statistiska samband mellan saknad av sysselsättning och indikatorer på hälsa, i synnerhet den psykiska (IFAU).

4.2.3 Öppet arbetslösa eller i åtgärd/program

I Västra Götaland var 6,8% öppet arbetslösa i åtgärd eller program 2020, 2010 var det 6,3%. Detta innebär en ökning med 0,5 procentenheter sedan 2010. I Sverige var 6,6% öppet arbetslösa 2010 och 7,3% 2020. En ökning med 0,7 procentenheter. Även här är det flest öppet arbetslösa i Fyrbodal med 7,8%, och minst i Göteborgsregionen 4,8%.

Öppet arbetslösa/i program	2010	2020
Sverige	6,6%	7,3%
Västra Götaland	6,3%	6,8%

Öppen arbetslöshet avser personer som inte har någon sysselsättning men som både vill och kan arbeta, det vill säga någon form av aktivt arbetssökande. Öppet arbetslösa och sökande i program kan ha aktivitetsstöd från arbetsförmedlingen. Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

En majoritet av alla som är öppet arbetslösa eller i åtgärd/program i Västra Götaland är födda i Afrika (28%), Mellanöstern (22,8%) och Centralasien (20%). Indikatoren visar inte ifall förändringar beror på att fler arbetslösa är ”öppna” med sin arbetslöshet och beviljas aktivitetsstöd eller om den totala arbetslösheten har ökat.

4.2.4 Andel personer som saknar inkomst

3,7% av invånarna i Västra Götaland i åldern 20-64 år saknar inkomst vilket är färre än i Sverige där 4,2% av befolkningen saknar inkomst år 2020. Andelen som saknar inkomst har ökat med 0,2 procentenheter i länet och 0,1 procentenheter i riket. 2010 saknade 4,1% av landets och 3,5% av länets invånare inkomst. Det är fler som saknar inkomst i Fyrbodalen där 5,1% av befolkningen saknar inkomst medan det är mellan 2,8% och 2,7% i resterade delregioner.

Andel personer som saknar inkomst	2010	2020
Sverige	4,1%	4,2%
Västra Götaland	3,5%	3,7%

Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

Även bland de som saknar inkomst finns det ett samband med födelseregion. Invånare födda i Sverige utgör 4,4% av alla som saknar inkomst, medan 8,8% av befolkningen född utanför Sverige saknade inkomst 2020. Personer från grupperingen av födelseregion USA, Kanada och Oceanien samt övriga Europa saknar inkomst i särskilt stor utsträckning.

4.2.5 Personer med låg inkomststandard i befolkningen 20+ år

Låg inkomststandard kan likställas med absolut fattigdom. Det vill säga när inkomsten inte räcker för att betala nödvändiga levnadsomkostnader, såsom boende, hemförsäkring, barnomsorg, lokala resor med mera. Gränserna för låg inkomststandard skiljer sig beroende på hushåll, bostadsområde med mera. Exempelvis beräknas låg inkomststandard som under 20 700 kronor disponibel inkomst i månaden för en familj med två vuxna och två barn under år 2015 (SCB 2017). I Västra Götaland var 4,3% av invånarna 20 år eller äldre som hade låg inkomststandard år 2019. Västra Götalands data speglar mycket den för hela riket där 4,6% hade låg inkomststandard 2019 och 6,1% 2011. Detta innebär en minskning med 1,6 procentenheter sedan 2011. Den största minskningen i länet går att se i Fyrbodalen men det är även där som störst andel av invånarna fortfarande har låg inkomststandard år 2019.

Andel med låg ekonomisk standard, 20+ år	2011	2019
Sverige	6,1%	4,6%
Västra Götaland	5,9%	4,3%

Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

Av personerna med låg inkomststandard är 97,4% födda utanför Sverige. Det bör dock tolkas med viss försiktighet då detta inkluderar de där uppgift om födelseregion saknas i vår datamängd, cirka 16% av datamängden. Endast 2,6% av den svenskfödda befolkningen har låg inkomststandard medan 10,7% av befolkningen födda utanför Sverige lever i absolut fattigdom. Det finns inga andra samband mellan låg inkomststandard och andra dimensioner som vi undersökt i länet.

4.2.6 Sammanfattning

Rätten till arbete har goda förutsättningar i Sverige jämfört med många andra länder. I Eurostats mätningar gällande sysselsättningsgrad har Europas medelsnittliga sysselsättning mätts till 67,5% under 2020 medan Eurostat mäter Sveriges sysselsättning till 75,5% (Eurostat 2022). År 2016 publicerade FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter sina avslutade anmärkningar på rapporten om Sverige. Kommittén rekommenderar att Sverige arbetar mer med skillnader som finns mellan olika gruppers rätt till arbete i riket, precis som kommentarerna gällande rätten till bästa möjliga hälsa. Tre grupper som specifikt utpekades som speciellt drabbade av ojämlikheter gällande rätten till arbete är romer, muslimer och personer med afrikanskt ursprung (regeringen 2016a).

Vad det gäller rätten till arbete går det via kartläggningen att identifiera ojämlikheter. Det är fler födda utanför Sverige som inte förvärvsarbetar, varken studerar eller arbetar, är arbetslösa, saknar inkomst och har låg ekonomisk standard än de födda i Sverige. Troligen är det så att samma individer finns inom flera av de valda indikatorerna på rättighetsområdet, de som har låg inkomststandard saknar i många fall också förvärvsarbete och så vidare. Dock behandlar detta gruppen personer födda utanför Sverige, som kan likställas med de grupperna som FN (2016a) identifierade.

Ytterligare ett mönster som bör noteras är att landsbygdskommunerna och landsbygdskommunerna med besöksnäring har sämre nuläge inom respektive indikator för rätten till arbete. De sex kommuner som ligger i norra Fyrbodal är ofta en faktor till att Fyrbodals medelsnitt gällande arbete är sämre än andra delregioner. På grund av att dessa kommuners storlek och totalbefolkning går det inte att statistiskt påvisa samband mellan utsatta grupper i dessa kommuner. Statistiken ger en indikation på att Västra Götaland har utmaningar för att alla invånare i länet ska kunna göra anspråk på sina rättigheter jämlikt.

4.3 Rätten till utbildning

Rätten till utbildning fastställs genom flera internationella konventioner till exempel i artikel 13 i FN-konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (2006 [1966]) och artikel 26 i barnkonventionen (UNICEF). Enligt konventionerna bör rätten till utbildning bidra till varje människas möjlighet att utveckla sin personlighet och stärka respekten för mänskliga rättigheter tillsammans med andra grundläggande friheter. Utbildning ses som en förutsättning för att effektivt kunna delta i ett fritt samhälle som främjar förståelse och tolerans. Grundskolan ska vara kostnadsfri, obligatorisk och tillgänglig för alla. Åtgärder för att uppmuntra till regelbunden närvaro ska vidtas. Vidare ska gymnasial utbildning uppmuntras och högskoleutbildning ska vara tillgänglig. För att kartlägga rätten till utbildning i Västra Götaland och Sverige använder vi följande resultatindikatorer:

- Trygghet i skolan i årkurs nio
- Andel av befolkningen som har en förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå
- Ej behörig till nationella programmet efter nian

- Personer 18-20 år som har avslutat grundskola
- Registrerade i förskola 3-5 år

4.3.1 Trygghet i skolan i årskurs nio

I skollagen (2010:800) står det att skolan ansvarar för att bedriva ett arbete mot kränkande behandling i skolan. Trygghet är betydelsefullt för elevernas möjligheter att nå målen med utbildningen. I Västra Götaland uppgav 79,7% av eleverna i nionde klass att de känner sig trygga i skolan år 2021. 2018 uppgav 81% av eleverna att de var trygga i skolan. Det är en minskning med 1,3 procentenheter. Detta speglar utvecklingen i riket där 80,9% av eleverna i årskurs nio uppgav att de kände sig trygga 2018 och 79,3% 2021. I Västra Götalands landsbygdskommuner och landsbygdskommuner med besöksnäring är utvecklingen i stället positiv, där fler elever känner sig trygga 2021 jämfört med 2018. Dock var dessa kommuner under länsmedel tidigare och är 2021 närmare medel, med 79,7% respektive 77,9% av eleverna som uppgav att de var trygga i skolan.

Trygghet i skolan i årskurs 9	2018	2021
Sverige	80,9%	79,3%
Västra Götaland	81%	79,7%
Fyrbodal	80%	77,5%
Skaraborg	83,4%	78,9%
Sjuhärad	81,7%	82,8%
Göteborgsregionen	83,9%	82,5%

Källa: Kolada. Statistiken för en trygg skola samlas in via Skolinspektionens skolenkät.

Tryggheten minskar med åldern i svenska skolan, 86,9% av eleverna i årskurs fem uppger att de känner sig trygga i skolan. I 2018 års PISA (2019) undersökning studerades bland annat elevernas utsatthet för mobbning i skolan. Enligt undersökningen är 19,3% av elever i svenska skolor som har blivit utsatta för mobbning med flera händelser i månaden. Medel för samtliga länder i undersökningen är 22,7% där Filipinerna har högst resultat på 64,9%. Trots att Sveriges resultat är bättre än medelnivån för alla länder är resultatet sämre än grannländerna Finland 17,7% och Norge 18,8%.

4.3.2 Andel av befolkningen som har en förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå

Utbildningsnivå har samband med flera socioekonomiska faktorer och hälsa. Livsvillkor, levnadsvanor och andra förhållanden förbättras gradvis med högre utbildningsnivå (Folkhälsomyndigheten 2015). I Sverige år 2020 hade 10,7% av befolkningen 25-64 år förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå. Det är en minskning med 3,6 procentenheter sedan 2010 då 14,3% hade förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå. I Västra Götaland var det år 2020 10,9% som hade förgymnasiala studier som sin högsta utbildningsnivå. År 2010 var det 15,1%. Det var minst andel kommuninvånare vars högsta utbildningsnivå var förgymnasial i Göteborgsregionen både 2010 och 2020. Störst andel med grundskolan som sin högsta utbildningsnivå är det i Sjuhärad.

Förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå	2010	2020
Sverige	14,3%	10,7%
Västra Götaland	15,1%	10,9%
Fyrbodal	18,3%	14%
Skaraborg	17,6%	13,3%
Sjuhärad	21,2%	14,8%
Göteborgsregionen	13,9%	6,9%

Indikatorn mäter andelen av befolkningen som har en förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå. Detta innebär alltså de som har gått färdigt grundskolan och inte studerat mer. Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

För utbildningsnivå finns det tydlig skillnad beroende på födelseregion och kön. 18,3% av alla födda utanför Sverige har förgymnasiala studier som sin högsta utbildningsnivå, bland de födda i Sverige har 8,3% av befolkningen förgymnasiala studier som sin högsta utbildningsnivå. 57,2% av befolkningen som har förgymnasiala studier som sin högsta utbildningsnivå är män och 42,8% är kvinnor. Andra indikatorer i relation till utbildningsnivå visar att 45% av Sveriges befolkning utbildar sig ytterligare efter gymnasiet. 52% av alla kvinnor i riket läser vidare efter gymnasiet och 39% av män. 30% av befolkningen är så kallade högutbildade, det vill säga har läst tre år eller mer efter gymnasiet. Sverige har många som är högskoleutbildade sett i internationella mått. Enligt OECD:s mått (2022), där högskoleutbildad avser minst två års studier, är Sverige med sina 49,2% över medelsnittet på 47,1%. Sverige har fler eller nästan lika många högutbildade som sina grannländer.

4.3.3 Ej behörig till nationella programmet i gymnasiet efter nian

13,9% av alla elever som gick ut nian i Sverige 2020 var inte behöriga till nationella programmen på gymnasiet och 2010 var det 12,3%. Detta är en ökning med 1,6 procentenheter sedan 2010. I Västra Götaland var det 14,9% av alla elever som inte var behöriga till nationella programmet 2020, en ökning med 2,9 procentenheter sedan 2010 då 12% inte var behöriga till gymnasium. Västra Götaland har gått från att vara strax under rikets medel till att vara över. Trots att detta är en betydande ökning över tio år, har trenden vänt från 2019 då 16,5% av eleverna i Västra Götaland saknade behörighet till nationella programmet.

Ej behörig till nationella programmet	2010	2020
Sverige	12,3%	13,9%
Västra Götaland	12%	14,9%

Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

Av alla födda i Sverige som gick ut svenska grundskolan 2020 var endast 10,4% ej behöriga till nationella programmet, vilket är stor skillnad mot resterade grupper där 45,5% saknar behörighet. Högst andel av ej behöriga finns bland befolkningen född söder om Sahara, 52,1%. Fler flickor har

behörighet till gymnasiet än pojkar, vidare analys jämställdhet i skolan finns under rubriken; jämställdheten i maktfördelningen mellan män och kvinnor.

4.3.4 Personer 18-20 år som har avslutat grundskola

Enligt samma trend som ej behöriga till gymnasiet har andelen personer 18-20 år som avslutat grundskolan minskat. I Västra Götaland hade 93,8% av personer 18-20 år avslutat grundskolan år 2020. Det är en minskning med 1,7 procentenheter på 10 år. Sett till en två års period har andelen personer 18-20 år som avslutat grundskolan ökat med 3,9 procentenheter. Det finns inga större skillnader mellan kommungrupperna eller delregionerna i länet.

Personer som avslutat grundskola, 18-20 år	2010	2020
Sverige	95%	93,4%
Västra Götaland	95,5%	93,8%

Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

Till skillnad från de som ej är behöriga till nationella programmet finns det inte lika stora skillnader efter födelseregion gällande andel personer som avslutat grundskolan. Personer födda i Sverige avslutar grundskolan innan 20 års ålder i större utsträckning, 97,9%, än till exempel personer födda i Syd- och Mellanamerika, 85,8%.

4.3.5 Registrerade i förskola 3-5 år

Utbildning ska redan i förskolan genomföras i sådana former att ett intresse för delaktighet i samhället växer fram i tidig ålder. Antalet barn som är inskrivna i förskolan har ökat över tid i både länet och riket. Det totala antalet barn 0-5 år dividerat med antalet barn registrerade i förskola ger ungefär samma värde i både riket och länet för 2014 samt 2020. Det innebär att ungefär lika stor andel barn är registrerade i förskola i länet som i riket.

Registrerade i förskola 3-5 år	2014	2020
Sverige	324 478	347 251
Västra Götaland	54 314	57 552

Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

4.3.6 Sammanfattning

Utbildning bör ses som en förutsättning för att befolkningen ska ha möjlighet att kräva sina mänskliga rättigheter och fullt ut delta i samhället. Skolan ska utbilda om varje människas rättigheter och uppmuntra till demokratiskt deltagande. Sverige ligger bra till jämfört med många andra europeiska länder när det kommer till kvaliteten på utbildningen. 2020 hade Sverige färre 15 åringar med lässvårigheter (18,4%), matematiksvårigheter (18,8%) eller svårighet i naturvetenskap (19%), än medelsnittet i EU (22,5%, 22,9%, 22,3%). Sverige spenderar också större andel av BNP (6,9%) på utbildning än medelsnittet i EU (4,7%) (European Commission 2021).

Utvecklingen för valda indikatorer inom rätten till utbildning visar en negativ trend under en 10 års period. Det är färre elever som känner sig trygga i skolan, färre är behöriga till nationella gymnasieprogrammen och det är fler

som inte har avslutat grundskolan. Det är skillnad mellan flickor och pojkars skolresultat och fler flickor än pojkar har behörighet till gymnasieskolan. Samtidigt bryts den negativa trenden i länet inom flera indikatorer om statistiken studeras över ett kortare tidsspänn. År 2019 var det 16,5% av alla elever i Värsta Götaland som saknade behörighet för vidareutbildning inom det nationella programmet, det vill säga att andelen minskade med 1,6 procentenheter till 2020. Även andelen elever i årskurs nio som känner sig trygga i skolan i Västra Götaland har ökat från 2020 till 2021 med 0,8 procentenheter.

Covid-19 pandemin kommer troligen påverka statistiken för avslutad grundskola och behörighet till gymnasiet flera år framöver. Det återstår att se hur trenden utvecklar sig när pandemin inte har samma påverkan på samhället längre. Det fanns en oro i vissa kommuner för ökad otrygghet i skolan i samband med återgången till undervisning i skolans lokaler efter en lång period av digital undervisning. Trots att det finns en positiv utveckling för utbildning i länet går det att se hur elevhälsan blir sämre nationellt. Den psykiska ohälsan ökar bland unga där skolan pekas ut som en avgörande faktor. Andelen elever som upplever stress över skolan har ökat med liknande grad som andelen unga med psykisk ohälsa har ökat. Elevers resultat i den svenska skolan har försämrats över tid enligt PISA-mätningarna, något som Folkhälsomyndigheten (2022b) har kopplat till psykisk problematik för barn och unga.

Det finns även statistiska ojämlikheter utifrån födelseregion inom rätten till utbildning. I alla indikatorer där födelseregion mäts har barn och unga födda utanför Sverige i genomsnitt svårare att göra anspråk på sina rättigheter. FN:s kommitté för konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter riktade 2016 kritik mot Sverige för sin bristande utbildning i modersmål för minoriteter. Sverige fick rekommendationer att utreda vad som ligger bakom långvarig diskriminering mot personer med inomland annat utbildning (regeringen 2016a). Även FN:s kommitté för barnkonventionen rekommenderade 2015 att Sverige bör säkerställa rätten till utbildning fri från diskriminering.

4.4 Rätten till bostad

Rätten till bostad har starkt internationellt juridiskt stöd. Artikel elva i FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (2006 [1966]) ger varje människa rätt till en tillfredställande levnadsstandard. Det inkluderar bland annat tillräckligt med mat, kläder och en lämplig bostad. FN:s konvention om barnets rättigheter binder konventionsstaterna inom artikel 27 till att inom ramen för sina resurser vid behov bistå de som är ansvariga för barn med materiellt bistånd, däribland bostad (UNICEF).

För att kartlägga rätten till bostad i Västra Götaland och Sverige används följande resultatindikatorer:

- Barn berörda av verkställd vräkning
- Trångboddhetsnorm 2
- Äganderätt
- Hyresrätt

- Kommuners underskott på bostäder för personer med funktionsnedsättning

4.4.1 Barn berörda av verkställd vräkning

Att bli vräkt får ofta allvarliga konsekvenser, både i form av lidande och oro för dem som drabbas och stora kostnader för samhället. 56 barn berördes av vräkning under 2020 i Västra Götaland vilket är en minskning med 17 barn från 2010 då 73 barn berördes av vräkning. I Sverige värktes 572 barn 2021, en minskning med 51 barn från 2010 då 623 barn berördes av vräkning.

Barn berörda av vräkning	2010	2021
Sverige	623	572
Västra Götaland	73	56
Fyrbodal	13	21
Skaraborg	11	3
Sjuhärad	15	2
Göteborgsregionen	34	30

Källa: Kronofogden

Barnkonventionen ger som tidigare nämnt särskilt skydd av barns rätt till boende i artikel 27. Konventionsstaterna till barnkonventionen ska vid behov tillhandahålla materiellt bistånd och stödprogram, detta gäller särskilt i frågor om mat, kläder och boende. Trots att antalet barn som vräkts i Sverige och i Västra Götaland har minskat under en tio årsperiod är utvecklingen på korta sikt annorlunda. Sedan 2018 har antalet barn som berörs av vräkning ökat. 572 barn berörda av vräkning är det högsta antalet sedan 2012. 87% av vräkningarna av barnfamiljer 2021 berodde på hyresskulder. Cirka 75% av dessa vräkningar berörde ensamstående föräldrar. En granskning från UNICEF (2020) visar att principen om barnets bästa sällan spelar en avgörande roll i domar trots att barnkonventionen varit lag sedan första januari samma år. Enligt UNICEF:s granskning har inget rättsmål under 2020 bifallits med hänsyn till barnets bästa. I stället har hyresvärdens intresse vägt tyngre än barnets rätt till boende. Detta beskriver UNICEF som särskilt oroväckande i kombination med att antalet barn som berörs av vräkning har ökat under de senaste åren.

4.4.2 Andel personer som bor enligt trångboddhetsnorm 2

Det finns mycket forskning som konstaterar en koppling mellan ohälsa och trångboddhet. Förutom fysiska sjukdomstillstånd till följd av dåligt underhållna fastigheter, som oftare drabbar trångbodda områden, finns det även en koppling mellan trångboddhet och psykisk ohälsa. Olika personer bearbetar den trångbodda fysiska och psykosociala miljön på olika sätt vilket förklarar hur vissa individer får psykisk ohälsa på grund av sin boendesituation medan andra individer inte påverkas på samma sätt (Boverket 2016). Trångboddhetsnorm 2 syftar till hushåll där det finns mer än två boende per rum, exklusive kök, badrum och vardagsrum. År 2020 var trångboddheten enligt norm 2 6,8% i både Sverige och Västra Götaland. 2012 var trångboddheten 5,8% i Sverige och 5,5% i Västra Götaland. Det innebär

att trångboddheten har ökat med 1,3 procentenheter i Västra Götaland och 1 procentenhet i Sverige jämfört med 2012. Störst trångboddhet enligt norm 2 finns i storstäderna.

Andel som bor enligt trångboddhetsnorm 2	2012	2020
Sverige	5,8%	6,8%
Västra Götaland	5,5%	6,8%
Fyrbodal	2,5%	4,3%
Skaraborg	2%	3,1%
Sjuhärad	2,3%	3,4%
Göteborgsregionen	3%	3,7%

Statistiken är ett medelvärde av kommunerna som innefattas i delregionen, kommunernas olika befolkningsmängd tas inte in i beräkningen av delregionerna. Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma.

Trångboddheten för de födda i Sverige var 3,9% i Västra Götaland under år 2020 medan trångboddheten för de födda utanför Sverige var 18,5%. För de födda utanför Europa ökar trångboddheten ytterligare, till 24,8%. Sambandet med födelseregion är ungefär samma för hela riket som i länet. Det var högst andel personer som bodde enligt trångboddhet norm 2 under år 2020 i Västra Götaland för de födda söder om Sahara, 42,3%. Enligt hyresgästföreningen (2021) ökar klyftorna gällande boende i Sverige. Personer i åldrarna 30-39 bor mest trångbott medan 60% av personer över 65 år har en så kallad hög utrymmesstandard, mer än ett sovrum per person. Trångboddheten för hela befolkningen är relativt låg i Sverige i internationella jämförelser.

4.4.3 Äganderätt och hyresrätt

I Sverige finns det framför allt tre huvudsakliga sätt att förfoga över sin bostad; hyresrätt, bostadsrätt och äganderätt. Det finns också en mindre andel så kallade kooperativ hyresrätt. Det finns inget som med säkerhet kan fastställa om någon upplåtelseform är att föredra över någon annan utifrån ett rättighetsperspektiv. Risken att bli vräkt är något som identifieras inom konventionerna, vilket i störst utsträckning drabbar de som inte äger sin bostad. Det betyder dock inte att äganderätt är bäst för alla och olika upplåtelseformer kan ses som en förutsättning för allas rätt till en lämplig bostad. Skillnader mellan upplåtelseformerna och olika grupper i samhälle kan visa på övergripande trender kopplat till socioekonomi där andelen ägande spelar en särskilt viktig roll. I Västra Götaland är 857 216 bostäder äganderätter och 558 376 är hyresrätter. Det är en skillnad på 298 840 bostäder, med andra ord har cirka 35% färre bostäder i Västra Götaland hyresrätt än äganderätt år 2020. Antalet bostäder med äganderätt har ökat med 3% mellan 2012 och 2020, hyresrätterna har ökat med 12%.

Av alla som har äganderätt över sin bostad i Västra Götaland är 89,7% födda i Sverige, för hyresrätter är andelen svenskfödda 66,9%. Detta innebär med

andra ord att befolkningen född i Sverige äger sin bostad i mycket högre utsträckning än personer födda i andra regioner.

4.4.4 Kommuners underskott på bostäder för personer med funktionsnedsättning

En central del av rätten till bostad utgår ifrån att tillgodose en tillfredställande levnadsstandard genom en lämplig bostad. Hur detta realiserar sig skiljer sig åt mellan varje individ beroende på behov. Personer med funktionsnedsättning kan i vissa fall ha behov av särskild service som ska tillgodoses enligt LSS (1993:387) och 5 kap. 7§ SoL (2001:453). 152 av Sveriges 290 kommuner uppgav år 2020 att de hade ett underskott av särskilda bostäder för personer med funktionsnedsättning. I Västra Götaland var det 27 av 49 kommuner som uppgav ett underskott. Detta innebär att över hälften av alla kommuner 52,4% i riket och 55,1% länet upplever ett underskott av bostäder med särskild service.

Underskott på antal bostäder för personer med funktionsnedsättning	2013	2022
Sverige	185	152
Västra Götaland	30	27

Utbudet och efterfrågan på bostäder med särskild service kartläggs i bostadsmarknadsenkäten. Källa: Boverket

Svarsalternativen som finns i bostadsmarknadsenkäten har ändrats över tid. Det var 185 kommuner i riket som uppgav brist eller att de ”räknar med att kunna täcka behovet genom planerad utbyggnad de närmaste två åren”, det sistnämnda alternativet avslöjar inget om ifall behovet är täckt vid svarsögonblicket eller inte. Det var 75 kommuner som endast svarade ”brist” i riket och 8 i länet. Boverket (2022) räknar med en ökning av underskottet på bostäder till personer med funktionsnedsättning mellan åren 2014-2018 och därefter en minskning fram till 2022, då underskottet ökat igen.

4.4.5 Sammanfattning

Enligt de internationella konventionerna har alla rätt till en lämplig bostad inom rätten till en tillfredställande levnadsstandard, frihet från oro att bli vräkt eller att på något annat sätt få sitt hem taget från sig. Rättigheten inkluderar rätt att bo på en plats med tillgång till sysselsättning, skolor, tillräckliga tjänster och kultur. En nyckel för att minska risken att rätten till bostad kränks är genom att inkludera ett rättighetsspråk i relation till bostäder och bostadspolitik (OHCHR). När Västra Götaland studeras utifrån sin procentuella storlek av hela Sverige utmärker sig ingen indikator. Kommunmedelvärdet i länet för antalet barn berörda av vräkning är längre än många andra län men varje enskilt fall där ett barn berörs av verkställt vräkning kan vara problematiskt i relation till principen om barnets bästa. Trångboddheten enligt norm 2 är samma i Västra Götaland som i riket, trots att länet har en av Sveriges tre storstadsregioner. Underskottet på bostäder till personer med funktionsnedsättning har liknande problematik i Västra Götaland som i resten av Sverige.

I statistiken framgår att befolkningen med högre andel trångboddhet i vissa fall riskerar att vara utsatta inom andra rättighetsområden också.

Trångboddheten är betydligt högre bland personer födda utanför Sverige, samma grupp är särskilt utsatta i relation till rätten till utbildning, rätten till arbete och politiskt deltagande. Precis som vid tidigare rättighetsområden riktar sig FN:s kritik till Sverige gällande diskriminering. I synnerhet mot romer, personer med afrikanskt ursprung och muslimer.

Personer med funktionsnedsättning har rätt till bostäder med särskild service, en rättighet som har starkt lagskydd i Sverige. Över hälften av alla kommuner i både länet och riket har rapporterat om ett underskott av särskilda bostäder för personer med funktionsnedsättning. Detta utgör ett direkt hot mot implementeringen av rätten till bostad fri från diskriminering. På fem års sikt räknar drygt 30 procent av kommunerna att behovet av anpassade bostäder kommer vara täckt. Utöver det som studerats ovan finns annan problematik inom rätten till bostad. Till exempel segregering, som i störst utsträckning negativt påverkar personer födda utanför Sverige. Sverige har också länge haft problem med bostadsbrist och långa bostadsköer, framför allt i storstäderna, som kan leda till ökad hemlöshet.

4.5 Rätten till kultur och fritid

Rätten till kultur och fritid innebär i sin mest grundläggande form att alla ska ha rätt att delta i kulturlivet. För detta ska konventionsstaterna vidta åtgärder för att bibehålla, utveckla och sprida kultur samt följa det internationella samarbetet på kulturområdet. Det finns vissa svårigheter med att studera rätten till kultur och fritid då de statistiska indikatorer som finns på området sällan avslöjar något om olika gruppers rätt till kultur och fritid fri från diskriminering.

För att kartlägga rätten till kultur och fritid i Västra Götaland och Sverige använder vi följande resultatindikatorer:

- Lågt socialt deltagande
- Tillit till andra
- Utbudet av friluftsområden
- Möjligheten att nyttja idrotts- och motionsanläggningar
- Medborgarnas syn på lokal kultur och nöjesliv

4.5.1 Lågt socialt deltagande

27% av befolkningen i Västra Götaland uppger lågt socialt deltagande under perioden 2018-2021. 2007-2010 var det 18%. Det är en ökning med 9 procentenheter. Det är ungefär samma andel av befolkningen som i hela Sverige. 2007-2010 hade 19% av befolkningen lågt socialt deltagande i Sverige och 2018-2021 var det 28%. Andelen med lågt socialt deltagande är lägst i Göteborgsregionen och högst i Fyrbodal.

Lågt socialt deltagande	2007-2010	2018-2021
Sverige	19%	28%
Västra Götaland	18%	27%
Fyrbodal	24%	27%

Skaraborg	22%	23%
Sjuhärad	20%	23%
Göteborgsregionen	18%	20%

Socialt deltagande är ett mått på hur stor andel av befolkningen inom ett område har deltagit i någon aktivitet där social interaktion vanligtvis äger rum. Mätningen av detta kommer från Nationella folkhälsoenkäten. Källa: Folkhälsomyndigheten

Högt socialt deltagande har en direkt påverkan på tillit mellan samhällets invånare. Socialt deltagande går också att koppla till deltagande och inflytande. Personer som deltar i fler sociala sammanhang har ofta ett större engagemang och mer kunskap om hur det en går till väga för att påverka den lokala politiken (Andersson 2015). Covid-19 Pandemin har självklart har inverkan både på människors möjligheter att delta i och arrangera sociala aktiviteter, något som också syns i statistiken. Från 2007-2010 till 2017-2020 höll sig andelen med låg socialt deltagande på relativt jämn nivå, mellan 16% och 20%.

Det existerar inte mycket forskning gällande en eventuell koppling mellan socialt deltagande och bristande mänskliga rättigheter eller ohälsa. Under pandemin gjordes det forskning på hur Folkhälsomyndighetens rekommendationer för att minska smittspridning påverkade barn och unga. Barn som avstod ifrån att delta i sina normala sociala aktiviteter under pandemin kunde leda till högre nivåer av ångest än barn som fortsatt deltog i sina sociala sammanhang. Ångestnivåerna var låga bland barn i Sverige över lag jämfört med andra länder, troligen eftersom grundskolan höll öppet under pandemin (Jenholt, Ragnarsson, Brorsson et al 2022). Exakt hur saknad av socialt deltagande påverkar vuxna tillskillnad från barn saknas det ett tydligt svar på.

4.5.2 Tillit till andra

En annan viktig indikator som hänger ihop med socialt deltagande är tillit till andra. I Västra Götaland svarade 29% att det är svårt att lita på andra människor 2018-2021. Det är en ökning på två procentenheter från 2007-2010 då 27% uppgav att de hade svårt att lita på andra. I Sverige var det 28% som svarade att det var svårt att lita på andra 2018-2021 och 27% 2007-2010.

Svårt att lita på andra	2007-2010	2018-2021
Sverige	27%	28%
Västra Götaland	27%	29%
Fyrbodal	23,9%	27,4%
Skaraborg	24,5%	27,7%
Sjuhärad	24,5%	28,1%
Göteborgsregionen	23,1%	25,6%

Källa: Folkhälsomyndigheten

Av de födda i Norden var det 24% av invånarna som svarade att de inte litade på andra år 2021. 46% av befolkningen född utanför Europa har svårt att lita på andra människor.

Andelen av befolkningen som litar på andra människor ökar med utbildningsnivå. Endast 20% av befolkningen med eftergymnasial utbildning uppgav att det var svårt att lita på andra medan 33% av de med förgymnasialutbildning svarade lika på samma fråga.

Det finns också ett samband mellan ålder och tillit. 43% av invånare i åldrarna 16-29 har svårt att lita på andra medan endast 20% av äldre upplever samma sak. Folkhälsomyndigheten (2018b) har påvisat samband mellan tillit och självskattad hälsa, tillfredsställelse med livet, mortalitet med mera. Områden med stora socioekonomiska skillnader är mindre benägna att lita på andra.

4.5.3 Friluft-, kultur- och nöjesliv

Indikatorer för statistik gällande de faktiska rättigheterna på kultur och fritidsområdet är få och leder sällan till omfattande analyser. SCB:s medborgarenkät började år 2021 ställa fler frågor riktade mot fritid och kultur. Eftersom dessa frågor är nya går det inte att se en trend över tid.

88,1% av alla män och 90,9% av alla kvinnor i Västra Götaland är positivt inställda till utbudet av friluftsområden i sin kommun 2021. För hela riket är statistiken 87,1% för män och 88,2% för kvinnor 2021.

Positiva svar: Friluftsområden	-	2021
Sverige	-	87,7%
Västra Götaland	-	89,5%

Källa: Statistiska centralbyrån

Även möjligheterna att nyttja kommunernas idrotts- och motionsanläggningar är goda. 80,1% av män och 80,5% av kvinnor i Västra Götaland är nöjda med tillgängligheten år 2021. För Sverige är skillnaden mellan könen något större då 77,3% av män är nöjda med möjligheterna att nyttja anläggningarna och 80,3% av kvinnorna. Andelen mycket missnöjda är endast på 5,4% respektive 3,7%.

Positiva svar: Idrotts- & motionsanläggningar	-	2021
Sverige	-	78,8%
Västra Götaland	-	80,3%

Källa: Statistiska centralbyrån

Medborgarnas nöjdhet med lokala kulturen och nöjeslivet är dock längre än nöjdheten med friluft och motionen. 62,7% av män och 65,7% av kvinnor i Västra Götaland är positivt inställda till den lokala kulturen och nöjeslivet. Det är lite större andel än i hela Sverige. 61,1% av män och 62,8% av kvinnor är positivt inställda till sin lokala kultur och nöjesliv i Sverige.

Positiva svar: Kultur & nöjesliv	-	2021
Sverige	-	62%
Västra Götaland	-	64,2%

Källa: Statistiska centralbyrån

4.5.4 Sammanfattning

Rätten att ta del av kulturlivet ska garantera allas rätt till att ta del av kultur, kulturarv och kulturyttringar. Ett rättighetsbaserat förhållningssätt till kulturell utveckling tar sin bas i ömsesidig respekt. Öppen dialog mellan kulturer är nyckeln till att bevara arvet, stärka kreativa industrier och uppmuntra kulturell mångfald (UNESCO 2021). Kulturella rättigheter nämns inte i den senaste Universal Periodic Review (UPR)-rapporten på Sverige från FN (OHCHR 2019). Kulturella rättigheter nämns inte heller i den återkommande rapporteringen om efterlevnaden av konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (2016a). Med detta sagt är det svårt att utifrån statistik och uttalanden från internationella organisationer skapa en komplett bild över rätten till kultur i Sverige. Kultur och kulturella uttryck kan spela en roll i folkhälsofrågor. Konst och kultur i vissa fall vara ett kostnadseffektivt verktyg för att minska psykisk ohälsa, ensamhet och öka återhämtning (APPGAHW 2017). Kultur och fritid är med andra ord, precis som de andra rättighetsområdena, en viktig bestämningsfaktor i en befolknings totala välmående.

Indikatorerna i kartläggningen för rätten till kultur och fritid kan inte säga något om rättigheten för vissa grupper. Dock går det att se hur socialt deltagande har minskat kraftigt senaste åren och det återstår och se hur deltagandet utvecklas när Covid-19 pandemins effekt minskar. Tilliten till andra människor har varit på en relativt stabil nivå under en lång period i både länet och riket. Mer än var fjärde person i Västra Götaland har anser att det inte går att lita på andra människor. Trots att Västra Götaland inte sticker ut från den nationella statistiken kan detta vara en indikation på minskande tillit i ett klassamhälle med växande klyftor.

5. Läget för demokratin i Västra Götaland

I detta avsnitt presenterar vi indikatorer som avser att beskriva nuläget i länet gällande demokrati. Resultatindikatorerna som redovisas för i detta avsnitt är indelade i kategorierna:

- Valdeltagande och tillgängligheten i valförandet
- Jämställdheten i maktfördelningen mellan män och kvinnor
- Allmänhetens insyn i offentlig verksamhet
- Andelen länsinvånare som engagerade sig i demokratifrågor
- Möjligheten för vissa grupper att delta i beslut som berör dem

5.1 Valdeltagande och tillgängligheten i valförandet

Sverige är en representativ demokrati och valdeltagandet i de regelbundna valen är direkt avgörande för de styrande politikernas legitimitet. Eftersom demokratiska makten bör spegla medborgarnas demografi är det viktigt att valdeltagandet är någorlunda jämt genom alla samhällsgrupper.

För att kartlägga valdeltagande och tillgänglighet i valförande i Västra Götaland och Sverige används följande resultatindikatorer:

- Valdeltagande i riksdagsval
- Valdeltagande i riksdagsvalet 2018 efter födelseregion
- Valdeltagande i riksdagsvalet 2018 efter kön
- Valdeltagande i riksdagsvalet 2018 efter ålder

5.1.1 Valdeltagande i riksdagsval

Valdeltagandet ökade i både Sverige och Västra Götaland mellan riksdagsvalen 2010 och 2018. 2018 röstade cirka 88% av alla som är röstberättigade i Sverige och länet. Det är en ökning med 3,4 procentenheter i Sverige sedan 2010 då 84,6% deltog i valet. I länet är det en ökning med 2,1 procentenheter från 85,9% 2010. Valdeltagandet är jämt mellan samtliga kommungrupper och delregioner. Lägst andel valdeltagande är det i storstadskommunerna som har stora skillnader i valdeltagande även inom kommunen.

Valdeltagande i riksdagsvalet	2010	2018
Sverige	84,6%	88%
Västra Götaland	85,9%	88%
Fyrbodal	83,1%	87,6%
Skaraborg	85,3%	88,7%
Sjuhärad	85,6%	89,1%
Göteborgsregionen	86,6%	89,9%

Redovisningen av statistiken på delregionalnivå endast visar medelvärde per kommun och saknar hänsyn till kommunernas storlek och befolkningsmängd. Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

5.1.2 Valdeltagande i riksdagsvalet 2018 efter födelseregion

Sett till riksdagsvalet 2018 var det störst skillnad inom befolkningen beroende på födelseregion. Röstberättigade till riksdagsvalet födda i Sverige hade ett valdeltagande på 90,5% i Västra Götaland. 72,3% av de röstberättigade som är födda utanför Sverige deltog i valet, det vill säga en skillnad på 18,2 procentenheter. I Sverige var skillnaden något mindre då 90,3% av de födda i Sverige röstade och 73,6% av utrikesfödda. Skillnaden är som störst i länet i kommungruppen storstäder där skillnaden är 21 procentenheter. Jämfört med valet 2014 har valdeltagandet ökat lika mycket i båda grupperna, det vill säga att skillnaderna i procentenheter var ungefär samma (SCB 2019).

Valdeltagande i riksdagsvalet 2018	Svenskfödda	Utrikesfödda
Sverige	90,3%	73,6%
Västra Götaland	90,5%	72,3%
Fyrbodal	88,7%	75,4%
Skaraborg	90%	75,3%
Sjuhärad	90,6%	75,5%
Göteborgsregionen	92%	76,9%

Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

5.1.3 Valdeltagande i riksdagsvalet 2018 efter kön

I riksdagsvalet 2018 röstade kvinnor i lite högre utsträckning än män. I Västra Götaland röstade 87,4% av männen och 88,6% av kvinnorna, en skillnad på 1,2 procentenheter. I Sverige röstade 87,3% av alla män och 88,7% av alla kvinnor, 1,4 procentenheters skillnad. Det är inga stora skillnader mellan delregionerna i länet.

Valdeltagande i riksdagsvalet 2018	Män	Kvinnor
Sverige	87,3%	88,7%
Västra Götaland	87,4%	88,6%
Fyrbodal	87,1%	88,1%
Skaraborg	88,3%	89,1%
Sjuhärad	88,5%	89,6%
Göteborgsregionen	89,3%	90,5%

Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

5.1.4 Valdeltagande i riksdagsvalet 2018 efter ålder

Även efter ålder finns en viss skillnad i valdeltagande 2018. Yngre och äldre röstade i mindre uträkning än övriga befolkningen till riksdagen. I åldrarna 18-24 i Västra Götaland röstade 85,8%, 2,2 procentenheter färre jämfört med hela länets befolkning. Uppåt i åldrarna syns ingen större skillnad. För personer äldre än 80 år röstade endast 75,1% av populationen till riksdagen

2018. En särskilt viktig grupp av väljare, som delvis skildras i 18-24 år, är förstagångsväljare. Valdeltagandet hos förstagångsväljare ökade med 3 procentenheter mellan riksdagsvalet 2014 och 2018, men skillnaden mot övriga befolkningen är relativt oförändrad (SCB 2019).

Valdeltagande i riksdagsvalet 2018	18-80+ år	18-24 år
Sverige	88%	85,5%
Västra Götaland	88%	85,8%
Fyrbodal	87,6%	83,5%
Skaraborg	88,7%	85,2%
Sjuhärad	89,1%	85,2%
Göteborgsregionen	89,9%	87,7%

Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

5.1.5 Sammanfattning

Valdeltagandet i Sverige och Västra Götaland har ökat under de senaste åren. 2010 röstade 84,6% av den röstberättigade befolkningen i Sverige och 88% 2018. Valdeltagandet var som högst 1976 då 91,8% deltog i valet. Sedan 1970-talet har valdeltagandet i riksdagsvalet minskat till en bottennotering på 80,1% på år 2002 så det vände igen till 2018 valdeltagande på 88% (SCB 2022a).

Statistik från Riksdagsvalet 2022 har inte funnits tillgänglig för att använda inom ramen för denna kartläggning. Valdeltagandet för 2022 ser ut att brutit trenden och minskat till 84,2% (Valmyndigheten 2022). Om alla 12% av röstberättigade inte deltog i riksdagsvalet 2018 i stället hade röstat på ett och samma hypotetiskt parti så hade det blivit Sveriges fjärde största parti. För att få en jämförelse mellan svenska befolkningens röstbenägenhet och andra länder kan deltagande i de internationella EU-parlamentsvalet jämföras. 2019 deltog 55,3% av befolkningen i EU-valet vilket är högre än EU-medel på 50,1% (European parliament 2019).

En av de största skillnaderna i valdeltagande under 2018 var baserat på födelseregion. Vilket är det stor utmaning då det skiljer så mycket som 18 procentenheter i Västra Götaland beroende på födelseregion. Det är en utmaning som är angelägen att adressera. Sett till svenska riksdagsvalet 2018 går det att också att utläsa vissa skillnader baserat på ålder, kön och även utbildningsnivå. Gällande utbildningsnivå är skillnaderna på nationell nivå relativt betydande. Av röstberättigade personer med eftergymnasial utbildning deltog cirka 95%. Av personer med gymnasial utbildning röstade cirka 88% och för de med en förgymnasial utbildning deltog cirka 80% (SCB 2019).

5.2 Jämställdheten i maktfördelningen mellan män och kvinnor

Jämställdhet är en central del av demokrati. Det övergripande jämställdhetspolitiska målet innebär att män och kvinnor ska ha samma makt att påverka samhället och sina egna liv. Den svenska jämställdhetspolitiken

har sex målområden som adresserar de största utmaningarna för jämställdhet. Jämställdheten skyddas även av FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (1979). De globala målen Agenda 2030 har ett målområde som ämnar att uppnå jämställdhet för kvinnors och flickors egenmakt. I kartläggningen fokuserar vi på de områden som har tydligast koppling till makt och inflytande.

För att kartlägga jämställdheten i maktfördelningen mellan män och kvinnor i Västra Götaland och Sverige används följande resultatindikatorer:

- Kvinnor i kommunfullmäktige
- Kvinnors mediannettoinkomst som andel av mäns mediannettoinkomst
- Valdeltagande i kommunfullmäktige efter kön
- Behörighet till gymnasieskolan efter kön

5.2.1 Kvinnor i kommunfullmäktige

Genomsnittskommunen i Västra Götaland har 42% kvinnor och 58% män. I Sverige är fördelningen 43% kvinnor respektive 57% män, både efter valet 2010 och 2018. Fördelningen ser ganska lika ut över hela länet, och många mindre kommuner ändras fördelningen med flera procentenheter vid små reella ändringar. Efter valet 2010 var det 50% män och 50% kvinnor i Tranemos kommunfullmäktige. Det är den kommunfullmäktige i Västra Götaland som haft högst andel kvinnor under de senaste tre mandatperioderna. Efter senaste valet var det 46% kvinnor och 54% män, den svenska riksdagen har hittills aldrig utgjorts av större andel kvinnor än män (SCB 2022b).

Kvinnor i kommunfullmäktige	2011-2014	2019-2022
Sverige	43%	43%
Västra Götaland	42%	42%
Fyrbodalen	40,4%	40,7%
Skaraborg	41,9%	42,5%
Sjuhärad	39,1%	40,5%
Göteborgsregionen	42%	41,3%

Indikatorn mäter andel kvinnor bland alla som ingår i kommunfullmäktige efter valet 2010 och 2018. Källa: Statistiska centralbyrån

Jämn könsfördelning burkar räknas i intervallet 40/60, så kallad kvantitativ jämställdhet. Utifrån detta skulle kommunfullmäktige i genomsnittskommunen i Västra Götalands alla delregioner räknas som en jämn könsfördelning efter valet 2018. Den strukturella problematiken tillkommer eftersom samtliga kommuner har under 50% kvinnor. Kvantitativ jämställdhet är oavsett inte tillräckligt för att nå jämställdhet. Det krävs också att både kvinnors och mäns kunskaper, erfarenheter, åsikter och värderingar tas tillvara och värderas på likvärdigt sätt, så kallad kvalitativ jämställdhet. Enligt magasinet *OmVärlden* (2019), som ägs av biståndsmyndigheten SIDA, har Sverige en sjunde plats på en lista av störst

andel av kvinnor i det nationella parlamentet i världen, en lista som toppas av Rwanda, 64% kvinnor följt av Kuba med 53,2% kvinnor.

5.2.2 Kvinnors mediannettoinkomst som andel av mäns mediannettoinkomst

Kvinnors mediannettoinkomst är ungefär 20 procentenheter lägre än mäns mediannettoinkomst. Mediannettoinkomsten är mest jämställd i kommungruppen storstäder där kvinnor har 83,5% av männens mediannettoinkomst 2020 i Västra Götaland. Störst skillnad mellan könen är det i pendlingskommunerna nära mindre stad där kvinnorna tjärnar 77,3% av männens mediannettoinkomst.

Kvinnors inkomst som andel av män	2017	2020
Sverige	80%	80,8%
Västra Götaland	79,5%	80,5%
Fyrbodal	79,1%	79,5%
Skaraborg	76,8%	77,9%
Sjuhärad	77,3%	78,4%
Göteborgsregionen	76,8%	78%

Indikatorn visar skillnaderna i inkomst mellan män och kvinnor genom att dividera kvinnors mediannettoinkomst med mäns mediannettoinkomst och på så sätt visa kvinnors mediannettolöns procentuella andel av mäns mediannettolön. Medianlönen avser personer som är 20 år eller äldre. Nettoinkomsten är summan av alla skattepliktiga och skattefria inkomster samt kapitalinkomster subtraherat med skatt och andra negativa transfer. Källa: Kolada

Trots att kvinnor har högre utbildningsgrad än män har de ofta lägre lön. Skillnaderna beror på flera faktorer, till exempel har kvinnodominerade yrken, såsom vård och omsorg, lägre löner än typiskt mansdominerade. Kvinnornas mediannettolöner har ökat mer än männens sett till en tre års period, men trots detta får kvinnor fortfarande mindre betalt än männen. Det kan också bero på att fler kvinnor arbetar deltid i låglöneyrken och studerar längre tid, något som påverkar löneinkomsterna (Jämställdhetsmyndigheten 2022).

5.2.3 Valdeltagande i kommunfullmäktige efter kön

Precis som valdeltagande i riksdagsvalet är en viktig indikator för en jämlik demokrati är valdeltagande i kommunfullmäktige en viktig indikator för en jämställd lokal demokrati. Under kommunvalet 2018 var valdeltagandet högre i Västra Götaland än i riket. Valdeltagandet var också något mer jämställt i länet än i Sverige, 83,1% av alla röstberättigade män deltog och 85,6% av alla röstberättigade kvinnor deltog i valet. Det innebär en skillnad mellan könen på 2,5 procentenheter i länet, skillnaden mellan könen var 2,8 procentenheter i riket.

Valdeltagande i kommunvalet 2018	Män	Kvinnor
Sverige	82,7%	85,5%

Västra Götaland	83,1%	85,6%
------------------------	-------	-------

Källa: Statiska centralbyrån

5.2.4 Behörighet till gymnasieskolan efter kön

Som nämnt tidigare så påverkas valdeltagande och allmänt deltagande i demokratin av utbildningsgrad. Enligt FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ska utbildning bidra till att stärka respekten för mänskliga rättigheter och vara en förutsättning för att effektivt kunna delta i ett fritt samhälle. Behörigheten till gymnasieskolan är lägre i länet för både pojkar och flickor än i Sverige. Fler pojkar saknar behörighet till gymnasieskolan än flickor, så såg det ut i både länet och riket 2021.

Behörighet till gymnasieskolan 2021	Pojkar	Flickor
Sverige	85,6%	87,4%
Västra Götaland	83,7%	86,5%

Källa: Folkhälsomyndigheten

Pojkar har haft lägre betyg i grundskolan sedan 1998 och det finns inget ämne där större andel pojkar har högsta betyg än andel flickor. Skillnaderna mellan pojkarna och flickorna är störst i ämnen som kräver läs- och skrivkunskaper, till exempel svenska och samhällskunskap. Skillnaden i skolresultat fortsätter även på gymnasiet.

5.2.5 Sammanfattning

Maktfördelningen mellan män och kvinnor innefattar många sociala och ekonomiska dimensioner. Vi använder kön som analysgrund i hela kartläggningen och det finns vissa skillnader som redan redovisats. Flickor har bättre skolresultat än pojkar men trots detta tjänar kvinnor endast 80% av männens medianlön.

Viss forskning visar samband mellan utbildning och delaktighet i demokratin. Trots att kvinnor röstar i högre utsträckning än män är de underrepresenterade på politiska positioner. Det är fler män i kommunfullmäktige och på övriga politiska maktpositioner. Studier visar att kvinnliga politiker utsätts för härskartekniker, nedsättande behandling, trakasserier och våld i högre utsträckning. Detta går särskilt att se för kvinnor som driver politik inom jämställdhet och för att bekämpa mäns våld mot kvinnor.

5.3 Allmänhetens insyn i offentlig verksamhet

Insyn i myndigheter och annan offentlig verksamhet är en förutsättning för att medborgare ska ha tillgång till information samt för att förstå och kunna delta i demokratin. Det är också en förutsättning för att motverka korruption. För att kartlägga allmänhetens insyn i offentlig verksamhet i Västra Götaland och Sverige används följande resultatindikator:

- Möjligheten till insyn och inflytande på kommunens verksamhet

5.3.1 Möjligheten till insyn och inflytande på kommunens verksamhet

Indikatorn mäter medborgarnas upplevda möjlighet till insyn och inflytande i kommunernas verksamhet. 20,6% av männen i länet och riket rapporterar att de har goda möjligheter till insyn och inflytande. Detta är stor skillnad i förhållande till kvinnorna. Endast 14,8% av kvinnorna i länet upplever en god möjlighet till inflytande och insyn. Det finns också skillnader mellan könen i riket. 20% av män och 17,3% av kvinnor upplever att de har möjlighet till inflytande och insyn i kommunens verksamhet.

Möjligheten till insyn 2021	Män	Kvinnor
Sverige	20%	17,3%
Västra Götaland	20,6%	14,8%

Resultatet som redovisas är andelen män och kvinnor i Sverige och länet som angett ett positivt svar på frågan år 2021. Källa: Statistiska centralbyrån

Det finns endast ett fåtal svar på kommunnivå redovisade på SCB:s webbplats. På grund av detta redovisas inte delregionala resultat då resultaten får för stor felmarginal.

5.3.2 Sammanfattning

Offentlighetsprincipen är den lag som har tydligast koppling till insyn i statlig och kommunal verksamhet. Grundlagen innebär att allmänheten har rätt till all information, med vissa restriktioner vid till exempel sekretess. En av de viktigaste delarna av insyn på ett internationellt plan är motverkandet av korruption. Transparency International (2021) publicerar varje år *corruption perceptions index*, ett index som rankar världens länder efter uppfattad korruption. Sverige är rankad på delad fjärdeplats med Norge och Singapore. Danmark, Finland och Nya Zeeland delar på första platsen. Den upplevda korruptionen är låg i Sverige och dess grannländer i internationella jämförelser. Detta är samtidigt som medelvärdet i uppfattningen av förekomsten av korruption verkar ha ökat något i länderna med minst upplevd korruption sedan 2015.

5.4 Andelen länsinvånare som engagerar sig i demokratifrågor

En god och levande demokrati kännetecknas av högt engagemang från befolkningen i frågor som berör demokratin. Det finns många sätt att engagera sig för demokratin i Sverige. Utöver det uppenbara politiska engagemanget som aktiv medlem i ett parti, har Sverige en lång historia av folkrörelser och få individer står utanför medlemskap i någon form av organisation under sitt liv. Även proteströrelser som ofta kännetecknas av låg tilltro till det politiska systemet är en form av engagemang i demokratin.

För att kartlägga andelen länsinvånare som engagerar sig i demokratifrågor i Västra Götaland och Sverige används följande resultatindikatorer:

- Medlemmar i politiskt parti
- Deltagande i politiska diskussioner
- Tycker du att du kan vara den du är och leva ditt liv som du vill i din kommun
- Upplevt kommunalt arbete för integration och delaktighet

5.4.1 Medlemmar i politiskt parti

Andelen som är medlemmar i politiskt parti har minskat med 0,4 procentenheter i Västsverige mellan 2010-2011 till 2021 från 4,7% till 4,3%. Totala andelen medlemmar i politiskt parti har ökat i Sverige från 5,3% 2010-2011 till 5,6% 2021. Det är fler män som är medlemmar i politiska partier än kvinnor i Västra Götaland, en skillnad på 0,6 procentenheter år 2021. I riket är skillnaden mellan män och kvinnor större, 1,1 procentenheter. Dock är skillnaderna mellan könen så pass små att statistiken inte är signifikativ för generaliserande analyser av hela populationen.

Medlemmar politiskt parti	2010-2011	2021
Sverige	5,3%	5,6%
Män	6,3%	6,1%
Kvinnor	4,2%	5%

Medlemmar politiskt parti	2010-2011	2021
Västsverige	4,7%	4,3%
Män	5,2%	4,6%
Kvinnor	4,1%	4%

*Andelen av befolkningen som är medlemmar i politiska partier redovisas av SCB. I denna statistik är den regionala indelningen Västsverige i stället för Västra Götaland. Detta innebär att även Hallands län med sina sex kommuner ingår utöver Västra Götaland.
Källa: Statistiska centralbyrån*

Av de åren som SCB har genomfört sina undersökningar fanns det flest partimedlemmar i Sverige mellan åren 1984 och 1985. Under 1980-talet var 15-17% av män medlemmar i ett politiskt parti och 10-13% av kvinnorna. Aktivt partimedlemskap, det vill säga personer med ett förtroende uppdrag, har minskat från 4% på 1980-talet till 2% år 2018 (SCB 2018).

5.4.2 Deltar ej i politiska diskussioner

Andelen som ej deltar i politiska diskussioner har minskat över tid, det vill säga att de som deltar i politiska diskussioner har ökat. I Västsverige är skillnaden 1,4 procentenheter mellan 2010-2011 och 2021, från 24,7% till 23,3%. I Sverige är det ungefär lika stor andel som ej deltar i politiska diskussioner som i Västsverige år 2021

Deltar ej politiska diskussioner	2010-2011	2021
Sverige	23,9%	23,6%
Män	21%	22,5%
Kvinnor	26,7%	24,6%

Källa: Statistiska centralbyrån

I Västsverige år 2021 uppger 24,1% av män att de ej deltar i politiska diskussioner vilket är fler än kvinnorna som 22,5% uppger att de ej deltar i politiska diskussioner. År 2010-2011 är sambandet omvänt. Fler kvinnor

(27,9%) deltar i politiska diskussioner än män (21,6%) år 2010-2011. I riket är det fler kvinnor som uppgett att de inte deltar i politiska diskussioner än män både 2010-2011 och 2021. Skillnaderna mellan män och kvinnor har minskat över tid i Sverige.

Deltar ej politiska diskussioner	2010-2011	2021
Västsverige	24,7%	23,3%
Män	21,6%	24,1%
Kvinnor	27,9%	22,5%

Andelen av befolkningen som deltar i politiska diskussioner redovisas också av SCB. Statistiken redovisas med Västsverige som regional indelning i stället för Västra Götaland. Det innebär att både Hallands län och Västra Götaland redovisas tillsammans. Källa: Statistiska centralbyrån

Om statistiken för 2021 i stället bryts ned efter bakgrund ser vi hur 38,4% personer med utländsk bakgrund ej deltar i politiska diskussioner. Detta är mycket mer än 18,6% av personer med svensk bakgrund som uppgett samma svar. Vidare går det att se att andelen som uppger att de ej deltar i politiska diskussioner har ökat bland de med utländsk bakgrund från 30,4% 2010-2011, medan den minskat från 18,6% 2010-2011 för personer svensk bakgrund.

Även utbildningsnivå visar på stora skillnader mellan olika grupper, 13,1% av personer med tre år eller mer av eftergymnasialutbildning uppger att de inte deltar i politiska diskussioner år 2021. Samtidigt deltar inte 38,1% av de med förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå i politiska diskussioner.

5.4.3 Jämlikhet och integration

SCB:s medborgarenkät började år 2021 ställa fler frågor riktade mot medborgarnas åsikter om social hållbarhet i den egna kommunen. Eftersom dessa frågor är nya går det inte att se en trend över tid. Mellan 85% och 86% av medborgarna i Sverige och Västra Götaland uppger att de kan leva sitt liv som de vill i sin hemkommun år 2021. Gällande frågan finns det inte större skillnader baserat på vare sig hemkommun eller kön.

Tycker du att du kan vara den du är och leva ditt liv som du vill i din kommun	-	2021
Sverige	-	85,9%
Västra Götaland	-	85,3%

Källa: Statistiska centralbyrån

23,4% av medborgarna i Västra Götaland upplevde under 2021 att deras kommun arbetade aktivt för att förbättra integrationen och delaktigheten av människor i samhället. Detta är 3 procentenheter längre än medel i Sverige där 26% av befolkningen uppger att de upplever att kommunen arbetar aktivt för integration.

Upplever du att din kommun arbetar aktivt för att förbättra integration och delaktighet av människor i samhället		2021
Sverige	-	26,4%
Västra Götaland	-	23,4%

Källa: Statistiska centralbyrån

I länet ansåg 27,7% av alla män att kommunen arbetar aktivt med integration och endast 18,8% av kvinnorna. Det är en skillnad på 8,9 procentenheter inom länet. Skillnaden mellan män och kvinnor nationellt är 4,9 procentenheter. Inga andra indelningsgrunder förklarar varför skillnaden mellan män och kvinnor är så stor i Västra Götaland. Varken ålder, utbildningsnivå, vart i kommunen en bor eller boendetid i kommunen har något större påverkan.

5.4.4 Sammanfattning

En av svenska demokratins utmaningar som identifieras i regeringens demokratistrategi (2016) är ett hotat demokratiskt samtal. Ett ständigt pågående demokratiskt kunskaps- och meningsutbyte med högt engagemang bland befolkningen är avgörande för demokratins utveckling. Ett öppet samtal synliggör motsättningar och behov som makthavare sedan kan förhålla sig till. Om engagemanget är mycket stort i samhället minskar riskerna för att demokratisk delaktighet och inlyftande är ojämlik.

Länet presterar lika eller sämre än övriga riket när det kommer till engagemang för demokratifrågor. Det är mindre andel av Västsveriges medborgare som är medlemmar i politiska partier än i landet. Kvinnor i länet upplever att möjligheterna till insyn och inflytande är mycket sämre än kvinnor i hela riket. Även upplevelserna kring kommunernas aktiva arbete för integration i samhället verkar vara något sämre i Västra Götaland än övriga Sverige. Det statistiska underlaget för demokratiskt engagemang är i flera fall nya data som inte synliggör någon trend i vare sig länet eller riket. Dock skapas det en grupp som har särskilt stor risk att hamna i ett demokratiskt utanförskap, nämligen utrikesfödda. Personer födda utanför Sverige är mycket mindre benägna att delta i politiska diskussioner i kombination med andra utmaningar, till exempel valdeltagande.

5.5 Möjligheterna för vissa grupper att delta i beslut som berör dem

Det finns vissa identifierade grupper i samhället som av olika anledningar har svårare att få sina fri- och rättigheter tillgodosedda. Vilka grupper det kan handla om går att finna i till exempel FN:s internationella konventioner för mänskliga rättigheter som har särskilda lagdokument för att skydda deras ställning i samhället. Ett annat sätt att identifiera vilka grupper som kan vara i en utsatt position är genom diskrimineringsgrunderna. Svenska diskrimineringslagstiftningen inkluderar diskriminering på grund av kön, könsöverskridande uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder

(Diskrimineringsombudsmannen 2022). Data som berör demokratiskt delaktighet för grupperna; nationella minoriteter, nyanlända, personer med funktionsnedsättning, personer över 70 år och barn kartläggs här. Andra faktorer som kön, utbildning och födelseregion har används som analysgrund genom andra delar av kartläggningen.

För att kartlägga möjligheterna för vissa identifierade grupper att delta i beslut som berör dem i Västra Götaland och Sverige används följande resultatindikatorer:

- Medborgarråd för nationella minoriteter
- Medborgarråd för personer med funktionsnedsättning
- Medborgarråd för ungdomar
- Anmälda hets mot folkgrupp
- Personer i ekonomisk utsatthet, 65+ år
- Personer i ekonomisk utsatthet, 0-19 år

Det finns andra grupper i samhället som också har ökad risk att hamna i ett demokratiskt utanförskap och ha minskad delaktighet. HBTQI personer är ett exempel på en sådan grupp men som inte kartläggs med resultatindikatorer. Detta är till följd av att statistik sällan inhämtas efter HBTQI begreppen som indelningsgrund. Därför behövs kvalitativa data användas för att undersöka andra grupper än de som nämnts.

5.5.1 Medborgarråd

SCB samlar in statistik på vilka kommuner som har medborgarråd för olika grupper. I datamängden för Sverige 2010-2014 saknas det data för 36 kommuner, det vill säga 12%. 2018-2022 saknas data för 43 kommuner, vilket är 15%. Både 2010-2014 och 2018-2022 sakas data för 8 kommuner i Västra Götaland, det vill säga 16%. Med andra ord finns det viss ökad osäkerhet i statistiken men kan ändå fungera som en indikation på utvecklingen. Detta stämmer för samtliga indikatorer som berör medborgarråd. Kommunerna som inte redovisas skiljer sig något men antalet är alltid det samma. Med andra ord inkluderar statistiken för Sverige 2010-2014 cirka 87,5% av landets kommuner och för 2018-2014 inkluderar cirka 85% av kommunerna. För Västra Götaland inkluderar alla data cirka 84% av kommunerna.

Medborgarråd är en av de främsta formerna för att skapa delaktighet för en särskild grupp. Medborgarråd kan ha olika syften men fungerar som en mötesplats mellan politiker och en särskild grupp för att ömsesidigt dela information. Representanterna som medverkar i medborgarråd för en särskild grupp ska kunna föra dialog och ta initiativ om frågor som berör gruppen och kommunens verksamheter.

5.5.2 Medborgarråd för nationella minoriteter

Sverige har fem nationella minoriteter, judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009:724) har gällt i Sverige sedan januari 2010. Minoritetslagens femte paragraf handlar om delaktighet och inflytande och gäller samtliga fem minoriteter och i hela landet. Med andra ord ska alla kommuner och regioner samråda med nationella minoriteter som finns i området. Västra Götaland är förvaltningsområde för minoritetsspråket finska med

förvaltningskommunerna: Uddevalla, Trollhättan, Göteborg, Borås, Mariestad och Skövde (Minoritet.se).

Kommuner med medborgarråd för nationella minoriteter	2010-2014	2018-2022
Sverige	35	49
Västra Götaland	3	5

Källa: Statistiska centralbyrån

2010-2014 var det cirka 12% av Sveriges kommuner som hade medborgarråd för nationella minoriteter. Under samma period hade cirka 6% av kommunerna i Västra Götaland medborgarråd för de nationella minoriteterna. Medborgarråd med nationella minoriteter har ökat till antal över tid och 2018-2022 har 10% av Västra Götalands kommuner råden. 17% av rikets kommuner genomförde medborgarråd med gruppen 2018-2022. Trots att utvecklingen är positiv i både Västra Götaland och Sverige är det minst antal kommuner som har medborgarråd för nationella minoriteter i jämförelse med andra grupper. Fler kommuner behöver genomföra medborgarråd för nationella minoriteter för att garantera gruppens rätt till delaktighet och inflytande. De nationella minoriteternas möjligheter till inflytande är av avgörande betydelse för att synliggöra gruppernas behov i samhället. Det är också i förlängningen en förutsättning för att Sverige ska leva upp till åtagandena i Europarådets minoritetskonventioner (European Council of human rights 1994).

5.5.3 Medborgarråd för personer med funktionsnedsättning

Under 2010-2014 hade cirka 70% av alla Sveriges kommuner medborgarråd för personer med funktionsnedsättning. Mellan 2018-2022 hade antalet kommuner med medborgarråd ökat med 6 kommuner, till 72%. 31 kommuner, det vill säga cirka 63% av länets kommuner, hade medborgarråd för personer med funktionsnedsättning under 2010-2014. Till 2014-2022 ökade antalet medborgarråd för personer med funktionsnedsättning i Västra Götaland till cirka 67% av kommunerna.

Kommuner med medborgarråd för personer med funktionsnedsättning	2010-2014	2018-2022
Sverige	204	210
Västra Götaland	31	33

Källa: Statistiska centralbyrån

5.5.4 Medborgarråd för äldre

75% av Sveriges kommuner hade medborgarråd för äldre under 2010-2014. Antalet har ökat till 2018-2022, då cirka 76,5% av kommunerna hade medborgarråd för äldre. I Västra Götaland har antalet medborgarråd för äldre varit oförändrat mellan de två mätperioderna. 34 av länets kommuner har medborgarråd för äldre, det vill säga 69%. Redan 2010-2014 hade Sverige

högre andel kommuner med medborgarråd för gruppen än vad Västra Götaland har. 2018-2022 är skillnaden ännu större på 7,5 procentenheter.

Kommuner med medborgarråd för äldre	2010-2014	2018-2022
Sverige	219	222
Västra Götaland	34	34

Källa: Statistiska centralbyrån

5.5.5 Medborgarråd för ungdomar

Antalet medborgarråd för ungdomar har minskat med cirka 12,5 procentenheter i Sverige från 2010-2014 till 2018-2022. 2010-2014 hade 46,5% av Sveriges kommuner medborgarråd för ungdomar, 2018-2020 var det 34%. I Västra Götaland har andelen kommuner som har medborgarråd för ungdomar minskat med 4 procentenheter, från 35% 2010-2014 till 31% 2018-2022. Medborgarråd för ungdomar är den enda typen av medborgarråd inom kartläggningen där antalet har minskat över tid. Dock är minskningen inte tillräckligt stor för att säkerställas med tanke på databortfallet inom statistiken.

Kommuner med medborgarråd för ungdomar	2010-2014	2018-2022
Sverige	135	100
Västra Götaland	17	15

Källa: Statistiska centralbyrån

5.5.6 Anmälda hets mot folkgrupp

Utsatthet för trakasserier eller hot om våld har en tydlig koppling till möjligheterna att delta i demokratiska processer. Västra Götaland har något färre andel anmälda hets mot folkgrupp än hela riket. Det finns små skillnader mellan olika delregionerna men de kan bero på storleken av kommunerna som igår i varje delregion i relation till mätsättet. Antalet anmälda hets mot folkgrupp har ökat från 2010 till 2020.

Hets mot folkgrupp	2010	2020
Sverige	8	11
Västra Götaland	5	9
Fyrbodal	3,1	10,4
Skaraborg	7,6	7,5
Sjuhärad	1,1	6,5
Göteborgsregionen	3,5	9,5

BRÅ tar årligen fram statistik för antalet anmälda brott per kommun. För att möjliggöra jämförelse mellan kommunerna presenteras antal anmälda brott per 100 000 av medelfolkmängden. Detta innebär att varje kommuns numeriska värde måste ställas i relation till kommunens storlek. Källa: Brottsförebyggande rådet

Hets mot folkgrupp inkluderar hets och hot mot många olika grupper. Sett till alla hatbrottsmarkerade polisanmälningar under 2020 hade 37% allmänna främlingsfientliga och rasistiska motiv, 15% afrofbiska, 9% islamofobiska, 8% homofobiska och sammanräknat hade 7% motiv i antisemitism, antiziganism och rasism mot samer. 23% av alla hatbrottsmarkerade anmälningar var hets mot folkgrupp. Andra brott inom kategorin är ofredande, olaga hot, ärekränkning med mera (BRÅ 2020).

5.5.7 Personer i ekonomisk utsatthet, 65+ år

Ekonomi är också en viktig faktor för att ha makt att påverka beslut som berör egna gruppen. Arbete är den viktigaste källan för inkomst och därmed också en förutsättning för att minimera risken att vara i en ekonomiskt utsatt position. Av den anledningen är det särskilt intressant att studera ekonomisk utsatthet hos den delen av befolkningen som oftare inte arbetar in en egen inkomst, det vill säga primärt barn och äldre. Med ekonomisk utsatthet menas här ett relativt mått för att beskriva en grupps ekonomiska situation i relation till resten av samhället.

Cirka 15,5% av personer 65+ år var i ekonomisk utsatthet i både länet och riket 2019. Andelen äldre i ekonomisk utsatthet har ökat med 1,8 procentenheter mellan 2010 och 2019. Den ekonomiska utsattheten är något mer utbredd i regionerna med landsbygdskommuner. Den är lägst i pendlingskommunerna nära storstad. Detta återspeglas också i den delregionala jämförelsen där regionen med minst andel landsbygdskommuner har färre personer 65+ i ekonomisk utsatthet.

65+ år, ekonomisk utsatthet	2010	2019
Sverige	13,5%	15,3%
Västra Götaland	13,9%	15,7%
Fyrbodal	19,6%	19,5%
Skaraborg	18,3%	18,8%
Sjuhärad	17,4%	17,2%
Göteborgsregionen	10,9%	11,3%

Statiken som presenteras är andel av befolkningen 65 år+ vars disponibla inkomst understiger 60% av medianinkomsten i landet. Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

Ekonomisk utsatthet ökar med åldern inom gruppen. 24,1% av personer 80+ år i Västra Götaland är i en ekonomiskt utsatt position, medan 10,1% av personer 65-69 år befinner sig i samma position. Av de 15,7% som är i ekonomisk utsatthet är 63,9% kvinnor och 36,1% män. Det innebär att 11,1% av alla män 65+ år i länet är i ekonomisk utsatthet och 19,6% av kvinnorna i länet. 13% av personer 65+ år i Västra Götaland födda i Sverige är i ekonomiskt utsatt position. 31% av personer 65+ år i länet födda utanför Sverige är i ekonomisk utsatthet.

5.5.8 Personer i ekonomisk utsatthet, 0-19 år

I Sverige var 13% av personer i åldrarna noll till 19 ekonomiskt utsatta under 2020. Västra Götaland ligger under rikets medel med 11,9% av befolkningen

0-19 år i ekonomisk utsatthet. År 2010 var ungefär samma andel barn och unga ekonomisk utsatta i både riket och länet men i riket har andelen ökat med 1,9 procentenheter medan ökningen i länet endast är 0,7 procentenheter. I den regionala jämförelsen går det att se stora skillnader i andelen ekonomiskt utsatta. Fler personer 0-19 år utsatta i landsbygdskommunerna. Kommungruppen med landsbygdskommuner hade 2020 ett medelvärde på 24,4% av personerna 0-19 år i ekonomisk utsatthet. Medel för pendlingskommunerna nära storstad var 5,6% samma år.

0-19 år, ekonomisk utsatthet	2010	2020
Sverige	11,1%	13%
Västra Götaland	11,2%	11,9%
Fyrbodal	13%	18%
Skaraborg	11%	12,9%
Sjuhärad	8,8%	10,1%
Göteborgsregionen	6,9%	6,4%

Måttet för ekonomisk utsatthet skiljer sig något för personer 0-19 år än det för 65+. Här presenteras i stället andelen i ekonomisk utsatthet som är lägre än 50% av medianen för alla i riket. Skillnaden beror på tillgängliga data. Källa: Länsstyrelsernas statistikverktyg Prisma

5.5.9 Sammanfattning

Trots att mänskliga rättigheter ska gälla lika för alla finns det hinder i samhället som gör det svårare för vissa grupper att tillgodose sina mänskliga rättigheter och demokratiska deltagande. För att uppmärksamma detta tas särskild hänsyn för vissa grupper Förutsättningar för delaktighet och inflytande har kartlagts för nationella minoriteter, personer med funktionsnedsättning, äldre samt barn och unga. Personer med utländsk bakgrund har också redovisats genom kartläggningens alla områden.

Antalet medborgarråd för samtliga grupper har ökat i Sverige och Västra Götaland mellan åren 2010 och 2021. Ökningen är procentuellt störst i länet när det gäller medborgarråd för nationella minoriteter och för personer med funktionsnedsättning. Medborgarråd för ungdomar är den enda typen av medborgarråd som har minskat. Under 2019 uppgav 92% av alla Sveriges kommuner att de hade minst ett medborgarråd för någon av grupperna i undersökningen (SCB 2021b). Vilken rutin medborgarråden följer och hur effektiva de är framgår inte genom statistiken men dess genomförande är ett arbetssätt för ökat politiskt deltagande för dessa grupper.

Det är ungefär lika många personer 65+ år som är ekonomiskt utsatta i länet som i riket. För personer 0-19 år är det några procentenheter färre som är i ekonomisk utsatthet i länet än i riket. Ekonomiska utsattheten har relativt stora skillnader i länet. Kommunerna som tillhör grupperna landsbygdskommuner och landsbygdskommuner med besöksnäring har betydligt högre andel av befolkningen i ekonomisk utsatthet än resterande länet. För personer 0-19 år i Västra Götaland födda i Sverige är 9% i ekonomisk utsatthet. 38,8% av barn som är födda utanför Sverige är i ekonomiskt utsatta hushåll.

6. Utmaningar och möjligheter i Västra Götaland

I detta avsnitt presenterar vi en sammanvägd analys av underlaget från intervjuerna med kommuner och de indikatorer vi har kartlagt. Vi har identifierat utmaningar och möjligheter för arbetet med mänskliga rättigheter och demokrati i Västra Götaland. Avsnittet avslutas med förslag på framtida undersökningar.

6.1 Strukturella förutsättningar och pågående processer

Kommunerna i Västra Götaland har styrdokument inom de flesta rättighets- och demokratiområden som kartlagts. Detta är en god möjlighet för det främjande arbetet för demokrati och mänskliga rättigheter inom specifika områden. Exempelvis rätten till bästa möjliga hälsa och rätten till kultur och fritid.

Enligt intervjuerna saknar flera kommuner en övergripande strategi som uttalat styr arbetet med mänskliga rättigheter. I stället ingår teman som kan härledas till mänskliga rättigheter i andra planer. Saknaden av övergripande planer kan leda till att mänskliga rättigheter inte främjas genom hela verksamheten och gör det svårt att upprätthålla ett rättighetsbaserat arbetssätt. Utan strukturella förutsättningar går det sällan att arbeta med rättigheterna på ett systematiskt sätt som är hållbart över tid. Detta kan leda till en ökad risk att arbetet blir personbundet och genomgår stora förändringar om personal ändras.

Kommunerna lyfter att det finns utmaningar med att driva ett sektorsövergripande arbete. Att lyckas med sektorsövergripande arbete i ordinarie strukturer upplevs svårt och förståelsen för varandras arbetsuppgifter kan vara låg mellan styrning och operativ verksamhet. Det strategiska arbetet kräver delvis sektorsövergripande arbete då ett rättighetsperspektiv ger bäst effekt om det genomsyrar hela verksamheten.

Främjandet av respekten för mänskliga rättigheter måste beakta många faktorer. För att kunna genomföra träffsäkra insatser är det viktigt att processen föregås av en behovsanalys som leder till en handlingsplan med förslag på insatser och tilldelning av resurser. I Västra Götaland varierar det huruvida kommunen har en person som ansvarar för driva arbetet på en strategisk nivå. I större kommuner finns ofta fler personella resurser medan mindre kommuner ofta har en person som är ansvarig för flera frågor inom social hållbarhet. I vissa kommuner saknas personella resurser på strategisk nivå för mänskliga rättigheter, vilket gör arbetet sårbart.

Främjandet av mänskliga rättigheter kräver också politisk vilja att införa policyer och program som styr insatser inom olika rättighetsområden. Enligt intervjuerna kan ett rättighetsbaserat arbetssätt bättre användas i kommunerna om kommunledningen efterfrågar resultat i högre utsträckning. Varierande kunskapsnivå i kommunledningen leder till att arbetet med mänskliga rättigheter prioriteras bort och strukturella förutsättningar blir

godtyckliga. Bortprioriteringen kan vara en resursfråga, många vill göra mer men har inte resurserna att utföra mer arbete.

Under hanteringen av Covid-19 pandemin kan vi se ett exempel på risker som bortprioritering av mänskliga rättigheter kan föra med sig. Vissa grupper riskerar att osynliggöras om ett rättighetsperspektiv inte används. Under pandemin sakades information eller så var informationen felaktigt översatt, vilket ledde till att vissa grupper inte hade möjligheten till att följa rådande rekommendationer. Arbetet med samhällsutmaningar behöver inkludera ett perspektiv utifrån sociala risker för att tillgodose allas mänskliga rättigheter och utforma träffsäkra insatser.

Nästan alla kommuner arbetar med samtliga rättighets- och demokratiområden. Alla kommuner som vi har intervjuat försöker utforma sina processer utifrån kommuninvånarnas behov och förutsättningar för att säkerställa att insatserna är träffsäkra. Flera av kommunernas processer och insatser planerar kommunerna att genomföra igen, till följd av de positiva resultat som arbetet har lett till.

6.2 Utmaningar och möjligheter

Länets storlek och därmed olikheter kan ses som en potentiell möjlighet för arbetet med demokrati och mänskliga rättigheter. Skillnaderna i länet innebär att kommunerna har olika resurstillgång, arbetssätt och behov. Kommunernas arbete kan stärkas genom att byta erfarenheter med varandra, samverka över kommungränserna och ta del av varandras utbildningar och material. Olikheterna utgör också en utmaning för regionala aktörer att utforma ett generellt stöd för hela länet. Alla kommuner lyfter även samverkan som en förutsättning för ett framgångsrikt arbete. Samverkan finns exempelvis inom kommunens verksamheter, med myndigheter och civilsamhällesorganisationer i kommunen och delregionalt med andra kommuner.

Flera kommuner uttrycker att de har svårt att med säkerhet veta vilka grupper i kommunen som har särskilt stor risk att vara i utanförskap. Utanförskapet grundar sig ofta i det faktum att gruppen själva inte har kontakt med myndigheter eller kommunens verksamheter. Även om mycket arbete för att minska diskriminering och öka inkludering görs i kommunerna kan språk och tillgång till teknik utgöra hinder för att processerna ska bidra till jämlikhet på det sätt som det har avsikt att göra.

Genom den statistiska redogörelsen är det tydligt att Västra Götaland speglar Sverige på alla rättighetsområden. Även inom de flesta enskilda indikatorerna har länet och riket liknande siffror. Det är också tydligt genom internationella jämförelser att Sverige, och därmed även Västra Götaland, har mycket goda förutsättningar att ha en god efterlevnad av de mänskliga rättigheterna.

Inom länet ser vi skillnader i statistiken som ger en indikation på problematik som är typiskt för särskilda kommungrupper, till exempel storstäder eller landsbygdskommuner. Det är vanligare att det förekommer skillnader mellan olika områden inom kommunen i storstäderna gällande till exempel valdeltagande. Även hemlöshet och trångboddhet drabbar storstadskommunerna i särskild stor utsträckning. Enligt det urvalet av statistik som vi har i kartläggningen ser vi en indikation på att

landsbygdskommunerna och landsbygdskommunerna med besöksnäring har större utmaningar genomgående på flera områden.

Mänskliga rättigheter beskrivs ofta som odelbara och ömsesidigt beroende av varandra. Genom statistiken ser vi indikation på att samma grupper har liknande utgångspunkt inom flera rättighetsområden. Odelbarheten innebär en möjlighet att förbättrad jämlikhet inom ett område kan innebära ökad jämlikhet inom andra områden. Tillexempel kan förbättringar i rätten till utbildning för personer födda utanför Sverige leda till att gruppens förutsättningar för tillexempel arbete, boende och politiskt deltagande på sikt också får en positiv utveckling.

6.4 Utsatta grupper

Vi ser att länsinvånare födda utanför Sverige har större utmaningar jämfört med invånarna födda i Sverige. Sambandet finns inom flera områden såsom rätten till boende, utbildning, arbete och politiskt deltagande. Detta ger en stark indikation att personer födda utanför Sverige är en grupp som inte får tillgång till sina rättigheter i samma utsträckning som länsinvånare födda i Sverige.

Genom intervjuerna ser vi hur flera kommuner riktar insatser för att öka integrationen i samhället, i synnerhet genom satsningar på integration. Ungefär hälften av all statistik saknar uppdelning efter födelseregion därför är det omöjligt att ge en hel bild över gruppens utmaningar och möjligheter utifrån denna kartläggning. Det är av intresse att följa upp statistiken regelbundet för att studera hur jämlikheten förändras i länet och eventuella klyftor ökar.

Det finns skillnader för kvinnor och män, flickor och pojkar, inom vissa områden. Detta är en indikation på att invånarna i länet har olika möjligheter och utmaningar i praktiken beroende på kön. Det är färre pojkar än flickor som har behörighet till gymnasiet. Kvinnor har i genomsnitt högre utbildningsnivå men trots det lägre medianlön. Kvinnor röstar i högre utsträckning än män, men representeras mindre i kommunfullmäktige och riksdag.

Barn och unga är en annan grupp som statistiken indikerar står inför särskilda utmaningar. Tryggheten i skolan minskar, fler saknar behörighet till gymnasieskola, färre har avslutat grundskolan och fler barn och unga är i ekonomisk utsatthet. Samtidigt är medborgarråd med barn och unga det enda medborgarråd där vi kan se en indikation på en minskning av antal över en åtta års period. Långt ifrån alla kommuner har en resurs som uttalat ansvarar särskilt för barnrätten. Med tanke på att det finns stora utmaningar inom rättighetsområden som framför allt berör barn och unga bör detta uppmärksammas särskilt vid vidare kartläggning och analys.

Andra grupper, tillexempel personer med funktionsnedsättning, äldre och nationella minoriteter saknas det genomgående statistik. Det innebär svårigheter att kartlägga läget i länet för dessa grupper och vi kan inte använda kartläggningens resultatindikatorer för att få en tydlig indikation på vilka utmaningar dessa grupper har. Andra faktorer som kan ha en avgörande påverkan en människas levnadsvillkor såsom, sexuell läggning och

socioekonomisk bakgrund, synliggörs inte i någon indikator som finns i kartläggningen.

Ett sätt att närmare studera läget i länet för invånarna i allmänhet och framför allt för vissa grupper är genom kontakt med civilsamhällsorganisationer. Organisationer som inte ingår i statliga eller kommunala verksamheter är viktiga aktörer för arbetet med mänskliga rättigheter och demokrati. Civilsamhället har en annan möjlighet att komma i kontakt med och representera målgrupper som sällan har kontakt med kommuner eller myndigheter.

På grund av kartläggningens övergripande syfte bör inga slutsatser dras på enskilda områden utan att det kompletteras med en detaljerad lägesbild. Dock kan vi utifrån samtliga indikatorsnivåer fastställa att Västra Götaland har goda möjligheter att vara ett län som har en stark demokrati som grundas i mänskliga rättigheter. Enligt urvalet av statistik ser vi att länet har många likheter med riket. Det ökar chanserna för att övergripande nationella satsningar ska få genomslag och skapa förändring i länet. Samtidigt ser vi flera indikationer på ojämlikheter mellan olika grupper i länet som påverkar gruppens möjligheter att ta vara på sina rättigheter. De flesta kommunerna har handlingsplaner och pågående processer som ämnar att möta dessa utmaningar. På grund av det pågående arbetet som finns i kommunerna bör kartläggningen följas upp för att analysera eventuella förändringar i trenderna och vad som orsakar dessa.

6.5 Framtida undersökningar

Ett syfte med kartläggningen är att skapa en kunskapsbas för att vidare studera mänskliga rättigheter och demokrati i Västra Götaland. Vi har identifierat ojämlikheter mellan olika grupper av invånare i länet. Vi ser skillnad i behoven som finns i landsbygdskommuner jämfört med övriga kommungrupper länet. Vi ser också ojämlikhet mellan personer födda i Sverige och personer födda utanför Sverige i flera olika områden. Utifrån detta, och de begränsningar som följer med kartläggningens metodik, ser vi att rapporten bäst kompletteras med ytterligare kunskap om:

- Utmaningar för grupper som inte finns som uppdelningsgrund inom statistiken, till exempel HBTQI-personer, personer med funktionsnedsättning, nationella minoriteter
- Kommunernas arbete med barnets rättigheter
- Civilsamhällsorganisationers kunskap och arbete
- Närmare analys av utmaningar som ojämnt drabbar vissa grupper
- Bakomliggande faktorer till skillnaderna mellan länets kommuner

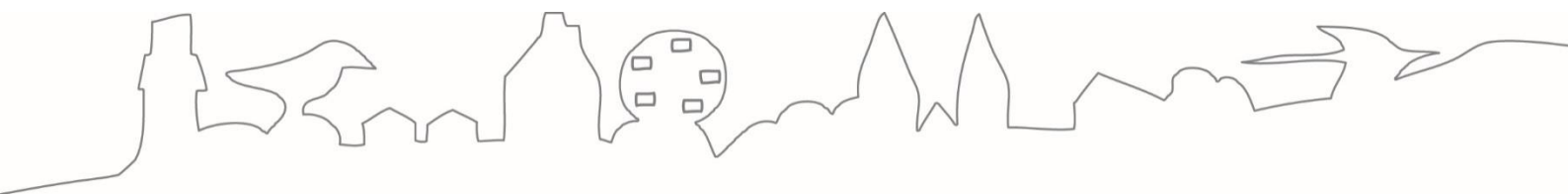
Vi har identifierat några indikatorer där vi anser det vara angeläget att följa utvecklingen. Detta är till följd av den nuvarande trenden i länet och dess centrala indikation för hela rättighets- eller demokratiområdet. Dessa indikatorer är:

- Personer som saknar inkomst
- Trygghet i skolan
- Lågt socialt deltagande
- Valdeltagande efter födelseregion
- Kvinnor i kommunfullmäktige

7. Bilagor

Till kartläggningen finns tillhörande fyra bilagor.

- **Bilaga 1: Källor.** Referenslista och källor.
- **Bilaga 2: Kommungrupper.** Lista över alla kommunernas grupptillhörighet som använts för analys.
- **Bilaga 3: Indikatorlistor.** Lista med data för utvalda indikatorer på kommunnivå.
- **Bilaga 4: Intervjuguide.** Frågorna som användes vid samtliga intervjutillfällen.

Länsstyrelsen
Västra Götaland